

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologických věd

Diplomová práce

Jan Valerián Jirsík a jeho přínos do výchovy a vzdělávání V Českých Budějovicích

Vedoucí práce: doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Autor práce: Bc. Kamenová Soňa

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 3

2015

Prohlášení o samostatném zpracování práce a souhlas se zveřejněním práce v databázi STAG

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu diplomové práce, doc. ThDr. Rudolfu Svobodovi, Th.D., za trpělivé vedení této práce a cenné rady, které mi poskytnul. Dále děkuji své rodině za podporu, kterou mi dává.

Obsah

ÚVOD	6
1 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ PŘED BISKUPSKÝM PŮSOBENÍM JANA VALERIÁNA JIRSÍKA	9
2 PEDAGOGICKÉ MYŠLENÍ JANA VALERIÁNA JIRSÍKA V ČASE PŘED NÁSTUPEM NA ČESKOBUDĚJOVICKÝ BISKUPSKÝ STOLEC	15
3 ŠKOLSKÁ POLITIKA A DALŠÍ POLITICKÉ UDÁLOSTI OVLIVŇUJÍCÍ VÝCHOVU A VZDĚLÁVÁNÍ V ČASE JIRSÍKOVA EPISKOPÁTU	19
4 SPOLEČENSKÁ SITUACE V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH A ČESKOBUDĚJOVICKÉ ŠKOLSTVÍ PŘED PŘÍCHODEM JANA VALERIÁNA JIRSÍKA	23
4.1 POMĚRY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH PŘED ROKEM 1851	23
4.2 STAV ŠKOLSTVÍ NA ČESKOBUDĚJOVICI PŘED PŘÍCHODEM JANA VALERIÁNA JIRSÍKA.....	26
5. PŘÍJEZD JANA VALERIÁNA JIRSÍKA DO ČESKOBUDĚJOVICKÉ DIECÉZE A SITUACE V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH	28
6 MYŠLENKY A ČINY JANA VALERIÁNA JIRSÍKA NA POLI VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ V DOBĚ JEHO BISKUPSKÉHO PŮSOBENÍ.....	31
6.1 MYŠLENKY JANA VALERIÁNA JIRSÍKA, KTERÉ VĚNOVAL VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ SVÉ DIECÉZE.....	31
6.2 ČINY JANA VALERIÁNA JIRSÍKA V OBLASTI VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ	51
6.2.1 PODPORA ŠKOL A JAN VALERIÁN JIRSÍK	51
6.2.2 PODPORA VZDĚLANOSTI V DIECÉZI	61
6.2.3 KONGREGACE ŠKOLSKÝCH SESTER DE NOTRE DAME	64
6.2.4 PIARISTÉ V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH.....	65
ZÁVĚR.....	66
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	69

ABSTRAKT.....	75
ABSTRACT (ABSTRAKT V ANGLIČTINĚ).....	76

ÚVOD

Jan Valerián Jirsík byl během svého života knězem, teologem, spisovatelem a nakonec biskupem. Nazývali jej též „*velezasloužilým buditelem národa našeho*“, husitským biskupem, ale také věrným přítelem. Tím ale výčet jeho činností zdaleka nekončí. Ve veřejném životě se zasazoval o blaho obyvatelstva a podporu duchovní stránky života ve své diecézi, ale ze všech sil také podporoval vzdělanost a kladný přístup k víře a církvi. Tuto podporu věnoval nejen dětem a mládeži, ale také dospělým. Stal se spoluzakladatelem škol a dalších vzdělávacích institucí, a to jak pro děti, tak i pro dospělé, ale sám také navštěvoval školy a osobně dohlížel na vzdělávání v institucích, které pomáhal zakládat. Mezi další jeho činnosti na poli školství patřila také spisovatelská činnost, a to především v době, než usednul na českobudějovický biskupský stolec. Jirsík ale zasahoval i do jiných oblastí, nejenom do školství, ale také do oblastí společenského života, do politického dění státu, armády a dalších odvětví, která spolu na první pohled nijak nesouvisí.

Touto diplomovou prací jsem se snažila zmapovat stav školství před příchodem Jana Valeriána Jirsíka do Českých Budějovic, dále pak vývoj školství v době Jirsíkova episkopátu v letech 1851-1883. V neposlední řadě jsem tuto práci věnovala Jirsíkovým činům a myšlenkám, které zasvětil vzdělávání a výchově. Tímto tématem se, jak jsem zjistila, zatím téměř nikdo nezabýval.

Cílem této diplomové práce je tedy zmapování pedagogického myšlení a konání Jana Valeriána Jirsíka v době jeho biskupského působení tj. v letech 1851-1883. Za tímto účelem bylo potřeba prozkoumat dobové materiály, vydané v době života Jana Valeriána Jirsíka a dalších dokumentů, zabývajících se školstvím před a během působení Jirsíka jako biskupa v českobudějovické diecézi. Bylo tedy potřeba se mimo jiné zorientovat v politické i občanské situaci nejen v Českých Budějovicích, v působení různých etnik, v duchovním životě tehdejší doby, dále pak zmapovat Jirsíkův život a činy v Českých Budějovicích, projít dobový tisk, kam Jirsík přispíval a kam zapisoval svoje myšlenky, které se dotýkají výchovy a vzdělávání.

Jedním z nepostradatelných zdrojů pro tuto práci se stala díla jednotlivých autorů, kteří se snažili zmapovat Jirsíkův život, každý svým způsobem. Tato díla ovšem zdaleka nestačila, protože jsou většinou jen jakýmsi soubory jednotlivých Jirsíkových činů a o jeho myšlenkách nám toho moc neříkají. Nejdůležitějším zdrojem ke studiu pedagogických myšlenek Jana Valeriána Jirsíka v době, kdy byl českobudějovickým biskupem, byly Ordinariátní listy (Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese), které pravidelně vycházely a do kterých Jirsík zapisoval nejen svoje myšlenky, starosti a radosti, ale také žádosti, které chtěl sdělit nejen duchovenstvu, ale které směřoval především široké veřejnosti českobudějovické diecéze, a to bez rozdílu, ať už to byla část německá nebo česká. Dalším cenným zdrojem informací a Jirsíkových soukromých myšlenek a názorů se staly Jirsíkovy dopisy, které psal svému příteli Karlu Průchovi.

Práci jsem rozdělila do několika kapitol, které mapují oblast výchovy a vzdělávání, kterým Jirsík věnoval péči a dalším oblastem, které přímo nebo nepřímo ovlivňovaly výchovu a vzdělávání dětí a mládeže českobudějovické diecéze. Jednu kapitolu jsem pak věnovala myšlenkám Jirsíka, ve kterých se zamýšlí nad výchovou a vzděláváním lidí v diecézi, tedy nejen školami a vzdělávacími institucemi, ale také výchovou v rodinách, kostele a občanském životě.

První kapitolu jsem věnovala výchově, vzdělávání a tomu, jak vypadalo před nástupem Jana Valeriána Jirsíka na biskupský stolec. Dále jsem pak navázala kapitolou Kořeny myšlení Jana Valeriána Jirsíka, ve které se věnuji tomu, odkud jeho myšlenky vzešly. Jde tedy o zmapování jeho myšlenek před tím, než se stal českobudějovickým biskupem. To je klíčové pro pochopení Jirsíkových myšlenek a jeho činů během jeho působení v Českých Budějovicích. V dalších kapitolách jsem se pak zabývala školstvím a tím, jak vypadalo před započítím Jirsíkova episkopátu. Čtvrtou kapitolu jsem pak věnovala tomu, jak bylo školství v době Jirsíkova episkopátu ovlivněno politickým vývojem. Jirsíkovým myšlenkám a činům v Českých Budějovicích jsem se pak věnovala v poslední kapitole Myšlenky a činy Jana Valeriána Jirsíka v době jeho biskupského působení, ve kterých jsem se pokusila zmapovat jeho myšlenky, které věnoval výchově, vzdělávání a také názory, jaké

měl na školství té doby. Dále jsem pak tuto kapitolu věnovala činům Jana Valeriána Jirsíka, kterými se snažil pozvednout českobudějovické školství na co nejvyšší úroveň a kterými se zapsal do dějin města. Pro tvorbu této práce jsem použila především metodu přímou, komparativní a synchronní.

1 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ PŘED BISKUPSKÝM PŮSOBENÍM JANA VALERIÁNA JIRSÍKA

Pro pochopení doby, ve které Jirsík působil jako českobudějovický biskup je potřeba se nejprve zaměřit na okolnosti, které k této situaci vedly. Výchova a vzdělávání ať už v rodinách nebo ve vzdělávacích institucích byla ovlivněna minulou dobou a to jak ve smyslu ideovém, tak ve státní politice. V době před nástupem Jirsíka do biskupského úřadu převládalo osvícenské pojetí pedagogiky a to pak následně určovalo další dění jak ve vzdělávání, tak i ve výchově, která byla pro Jirsíka stejně tak důležitá, ať už toto dění Jirsíkovu situaci a plány v oblastech výchovy a vzdělávání usnadňovalo nebo ztěžovalo.

Státní politika ovlivňovala či určovala školský systém již od doby Marie Terezie. Církev zde měla podíl na určování výchovy a vzdělávání, který se postupem času měnil. Po revolučním roce 1848 církev získala větší svobodu zajištěnou již březnovou ústavou z roku 1849 a poté dvěma patenty císaře Františka Josefa I. z roku 1850 – a to bylo právě období, kdy Jan Valerián Jirsík nastupoval na biskupský stolec. Poté se vztahy mezi církví a státem dále dynamicky vyvíjely. To bylo způsobeno především konkordátem z roku 1854, který měl nemalý vliv na další dění a jeho následné porušování a zrušení, které se na poli vzdělání podepsalo především ve formě převzetí moci nad vzděláváním do rukou státu. Jak uvidíme v dalších kapitolách této práce, Jirsík neváhal svobody či výsady, které církev získala v oblasti vzdělávání realizovat a rozšiřovat je i nad rámec povolených, pokud to považoval za správné nebo nutné.

Středoevropská habsburská monarchie se ve druhé polovině osmnáctého století stala jednou z prvních zemí, kde stát převzal péči o rozvoj školství do svých rukou a stal se hlavním iniciátorem změn v této oblasti. Naopak pozice katolické církve byly značně oslabeny, což však neznamená, že

by stát služeb církve v této oblasti nevyužíval – určoval však systém školství, a také způsoby a do značné míry i obsahy výuky.¹

Změny v oblasti školství nelze v žádném případě vnímat odděleně od dalších „reformních“ oblastí. Obecně lze říci, že v rámci osvícenského absolutismu vzrostla suverenita panovníků, kteří prováděli reformy v monarchii s cílem zlepšit sociální a kulturní životní podmínky obyvatelstva, s čímž šel ruku v ruce i rozvoj v oblasti hospodářství, vnitřní a vnější bezpečnosti nebo práva. Reformní úsilí tereziánsko-josefínské éry zasáhlo do všech oblastí monarchie a přineslo podstatné, leckdy i poměrně kontroverzní změny. Každopádně si císařovna Marie Terezie uvědomovala souvislosti mezi vzděláváním a prosperitou. Její výrok „*Das Schulwesen aber ist und bleibt allzeit ein Politikum*“ jednoznačně deklaroval nejen základní zájem státu ve sféře školství, ale vyjadřoval skutečnost, že problematika vzdělávání se musí stát zájmem státu a záležitostí státní politiky. Je vcelku samozřejmé, že v této oblasti často docházelo ke střetávání zájmů státu a církve, resp. církevních institucí, které do této doby měly školství – ve smyslu vzdělávání i výchovy – nejčastěji na starosti.²

Osvícenské pojetí školy a školní výuky v našich zemích, charakteristické pro období tereziánských a josefínských reforem, bylo značně zrevidováno za vlády císaře Františka. Rozhodující vliv na to měly Františkovy obavy, že by prostřednictvím osvícenského školství mohly do monarchie proniknout myšlenky a vlivy spojené s francouzskou revolucí. Avšak je třeba opět zdůraznit, že církevně-politický systém josefinismu nadále přetval, takže stát měl stále silný dohled nad školstvím, který byl z jedné strany vykonáván státními úřady a na druhé straně církví, jejíž představitelé – na nejnižší úrovni faráři – dodávali úřadům pravidelná hlášení.³

System nižšího školství, na kterém spolupracovaly církve a stát, popsal například historik Miroslav Novotný: „*Reforma roku 1805 zavedla (či spíše obnovila) dualistický správní systém, který zůstal v podstatě zachován až do šedesátých let 19. století – státní a místní úřady měly zajišťovat školy hmotně a*

¹ SVOBODA, R.; NOVOTNÁ, R. Jan Valerián Jirsík a jeho pedagogické dílo „Škola nedělní“ (dále jen „Škola nedělní“)

² Tamtéž

³ Tamtéž

finančně, zatímco církev se znovu stala rozhodujícím činitelem v otázkách učebních plánů a vlastní náplně vyučování. Po státní linii byly českobudějovické školy řízeny místním magistrátem a okresním školním úřadem, podléhajícím zemské školní radě. Církevní dozor vykonával místní farář jako přímý nadřízený učitele, vyšší správní celek tvořil vikariát a okresní školní dozorce (vikář) podřízení českobudějovickému biskupskému ordinariátu, který v letech 1805-1869 pověřoval vždy některého z kanovníků katedrální kapituly důležitou funkcí diecézního školního inspektora (scholastika).“⁴

Ovšem celý školský systém se od časů reformy potýkal s mnoha obtížemi. Přestože *Všeobecný školský řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve spojených císařsko-královských dědičných zemích* byl vydaný již v roce 1774, reálná výstavba pevného systému nižšího školství trvala desetiletí, o čemž svědčí i nařízení z budoucích let. Bylo potřeba překonat obtíže technického rázu, tj. zejména vystavět nové školy a zajistit jim vybavení, ale také vytvořit dostatečný systém kontroly a vymahatelných sankcí, který by ohlídal jak kvalitu škol, tak i kupř. povinnou docházku dětí. Stranou nezůstala ani snaha o vzdělávání učitelů, pro které byly vytvářeny takzvané preparandy. K nárůstu počtu škol i zlepšování docházky dětí docházelo postupně: „*Do začátku 19. století dosáhl počet dětí pravidelně navštěvující školu v Čechách hodnoty 70%, v roce 1834 do školy chodilo již takřka 93% dětí podléhajících školní docházce.*“ Návštěvu školy mimo jiné ovlivňovaly také skutečnosti jako vzdálenost bydliště od školy, majetkové poměry, potřeba dětské práce na poli a především dlouhodobě přetrvávající názor rodičů o nízké užitečnosti školního vzdělávání.⁵

Školské reformy Marie Terezie nemířily primárně proti církevnímu patronátu nad triviálním, středním a univerzitním školstvím, ale jednotně vedená, centralizovaná a „germanizovaná“ škola se měla stát- a také stala- účinným nástrojem politiky státu při výchově venkovského i městského obyvatelstva a potažmo pro vnitřní inteligenci státu, protože jednotné osnovy a jednotný duch školy těmito snahám v dalších generacích výrazně napomáhaly. Plošná

⁴ NOVOTNÝ, M. Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti. s. 84.

⁵ SVOBODA; NOVONÁ: „Škola nedělní“

alfabetizace obyvatelstva se přes četné předsudky, překážky a prohřešky (nikoli dětí, ale zejména jejich rodičů) od vydání tereziánského všeobecného školního řádu v roce 1774 do konce 18. století víceméně zdařila.⁶

Nejzávažnějším „negativním“ důsledkem bylo jistě „odnárodnění“ především městských vzdělaneckých a úřednických elit. Tyto elity prošly po absolvování triviálního školení v mateřském jazyce většinou německou jazykovou akulturací. Za ztrátu dovednosti přemýšlet v mateřském jazyce získaly kvalitnější vzdělání a také větší šance na sociální vzestup například prostřednictvím služby v byrokratických strukturách městských samospráv či ve státních správách, školských, finančních a soudních institucích. Produktem plošné znalosti čtení a psaní bylo i rozšíření tisku a distribuce knih, letáků, novin a kalendářů a zakládání čtenářských společností nebo dokonce učených společností, což mohlo mít zvláště v kritických dobách za důsledek vznik fenoménu veřejného mínění a žurnalismu.⁷

Osvícenské pojetí školy a školní výuky v našich zemích, charakteristické pro období tereziánských reforem v závěru 18. století, bylo za vlády císaře Františka I. (1792-1835) v podstatě odstraněno. Rozhodující vliv na to měly obavy z toho, že by prostřednictvím osvícenského školství mohly do monarchie pronikat myšlenky a vlivy spojené s francouzskou revolucí. Rozvoji školství navíc nepřály ani vyčerpávající a pro Rakousko dlouho neúspěšné napoleonské války. Školy byly postaveny pod tuhý dozor spojený s cenzurou a v duchu řady příkazů a pokynů měly opustit cestu, na níž údajně vychovávaly pro absolutistický stát nebezpečné „mudrující floutky“. Koncentrovaným vyjádřením této změněné školské politiky se stalo v roce 1805 vydání zákoníku obecného školství pod titulem Politické zřízení školské, který upravoval školství prakticky ve všech dědičných zemích tehdejší rakouské monarchie. Do dnešních dnů je Politické zřízení školské, předpis vydaný 11. srpna 1805, svými 478 paragrafy nejrozsáhlejším školským předpisem v našich dějinách. Školské zřízení jím bylo

⁶ Srov. BĚLINA, P.;HLAVAČKA, M.;TINKOVÁ, D. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XI.a, 1792-1860. s. 170-171

⁷ Srov. BĚLINA, Pavel - HLAVAČKA, Milan - TINKOVÁ, Daniela. Velké dějiny, s 170-171

*postaveno na podstatné jiné základy, než mu byly dány do vínku tereziánskými reformami.*⁸

Základní filozofií Politického zřízení školského z roku 1805 se tedy stala zásada: "Rakousko nepotřebuje lidí učených, nýbrž dobrých poddaných". Politické zřízení školské, kterým se naše školství řídilo prakticky až do roku 1848, se tak stalo předpisem, který v podstatě zazdil veškeré snahy o pozitivní vývoj v oblasti školství a vzdělávání až do druhé poloviny 19. století. A tak se stalo, že školský systém v našich zemích začal rázem zaostávat oproti nadějnému vykročení, které získal jak tereziánskými reformami tak i pomocí opatření Josefa II.⁹

*Reforma roku 1805 zavedla (či spíše obnovila) dualistický správní systém, který zůstal v podstatě zachován až do šedesátých let 19. století – státní a místní úřady měly zajišťovat školy hmotně a finančně, zatímco církve se znovu stala rozhodujícím činitelem v otázkách učebních plánů a vlastní náplně vyučování. Po státní linii byly českobudějovické školy řízeny místním magistrátem a okresním školním úřadem, podléhajícím zemské školní radě. Církevní dozor vykonával místní farář jako přímý nadřízený učitele, vyšší správní celek tvořil vikariát a okresní školní dozorce (vikář) podřízení českobudějovickému biskupskému ordinariátu, který v letech 1805-1869 pověřoval vždy některého z kanovníků katedrální kapituly důležitou funkcí diecézního školního inspektora (scholastika).*¹⁰

Z hlediska organizace škol potvrzoval předpis rozdělení škol na triviální (vyučující čtení, psaní, počítání a skládání nejnужnějších písemností), hlavní (ve městech o třech nebo čtyřech třídách s dalšími předměty a poskytující hlubší vzdělání potřebné k vykonávání řemesla či k obchodu) a normální (šlo o vzornou školu hlavní v sídelním městě). Výuka chlapců a dívek byla na venkově společná, ve městech zpravidla již od druhé třídy oddělená. Gymnázium bylo považováno za školu vyšší a žáci do něho mohli být přijati pouze na základě úspěšně vykonané zkoušky. Ředitel

⁸ MORKES, F. Učitelé a školy v proměnách času . Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1092/POLITICKE-ZRIZENI-SKOLSKE-Z-ROKU-1805.html/>

⁹ Srov. Tamtéž

¹⁰ NOVOTNÝ, M. a kol., Dějiny vyššího školství...,s. 84

*gymnázia měl přitom právo oznamovat zemskému školskému úřadu, že z některé hlavní školy nepřicházeli žáci s požadovanými vědomostmi.*¹¹

Tak byla zpřesněna povinnost školní docházky dětí ve věku 6-12 roků. Byla prohlášena za všeobecnou a každý rok se konaly soupisy dětí, které byly školou povinné. Vyučování se konalo každý den kromě neděle a také kromě středy a soboty odpoledne. Prázdniny byly na městských školách od 15. srpna do 1. října, na vesnických školách se prázdniny řídily místními potřebami, tedy především žněmi, vinobraním, senosečí,... Ovšem na školách, kde byl učitel odkázán žít pouze z příjmu, který tvořilo vybírané školné, probíhalo vyučování bez větších prázdnin celý kalendářní rok. Vysvědčení dostávali žáci teprve po dosažení věku 12 let jako doklad o tom, že školní docházku skutečně navštěvovali.

Přestože poměrně brzy bylo zřejmé, že stav školství plně poplatný Politickému zřízení školskému je nevyhovující a byly i zřizovány komise, které se tímto problémem zabývaly, až do poloviny 19. století se nic podstatného nezměnilo. Pro potřebné změny se nenašlo porozumění a tam, kde se alespoň částečné porozumění přece jen projevilo, přišlo vniveč z důvodu nedostatku peněz. Ke změnám ve školství proto došlo teprve po revolučním roce 1848 a hlavně pak po vydání školského zákona roku 1869, který ve svých základních ustanoveních byl pro naše školství určující až do roku 1948.¹²

¹¹ Srov. MORKEŠ, F. Učitelé a školy v proměnách času . Dostupné na:
<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1092/POLITICKE-ZRIZENI-SKOLSKE-Z-ROKU-1805.html/>

¹² Srov. MORKEŠ, F. Učitelé a školy v proměnách času . Dostupné na:
<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1092/POLITICKE-ZRIZENI-SKOLSKE-Z-ROKU-1805.html/>

2 PEDAGOGICKÉ MYŠLENÍ JANA VALERIÁNA JIRSÍKA V ČASE PŘED NÁSTUPEM NA ČESKOBUDĚJOVICKÝ BISKUPSKÝ STOLEC

Pro lepší pochopení Jirsíkových pedagogických myšlenek a činů, kterým je věnována jedna z dalších kapitol této práce, je velmi důležité pochopit také to, odkud tyto myšlenky pramenily. Je tedy důležité napsat alespoň několik slov o Jirsíkově myšlení v dobách před započítáním jeho episkopátu, kdy byl literárně velmi plodný.

Souhrnně lze říci, že systém školství v habsburské monarchii měl v čase Jirsíkových mladých let do ideálního fungování velmi daleko. Duchovním však ponechával vcelku velký prostor pro jejich osobní nasazení a dával možnost představit své vlastní myšlenky. Každopádně není pochyb o tom, že oblast školství – respektive místní školy – patřila vždy mezi nejvýznamnější oblasti působení kněze a vyplývala z dobového nastavení systému vzdělávání v habsburské monarchii.¹³

Doba, která ovlivnila Jirsíkovu tvorbu, byla doba doznívajícího osvícenectví, které představovalo myšlenkový proud založený na rozumu a racionalitě. Dalšími znaky jsou pak náboženská tolerance, která v některých zemích přerostla až v náboženskou nesnášenlivost, svoboda projevu a kritičnost.¹⁴

Ideálem osvícenství se stal ctnostný člověk, který je řízen vlastním rozumem a správným jednáním, takový se ale člověk nerodí a proto je potřeba s člověkem pracovat již od narození a vštěpovat mu tak disciplínu a sebeovládání, aby na konci tohoto procesu měl člověk normy „zvnitřněné“. K tomuto procesu přispívá především výchova, školní vzdělávání a četba děl osvícených autorů. Tím se člověk stává příslušníkem státu, který si je vědom svého místa ve společnosti a prací se podílí na blahu celku.¹⁵

¹³ SVOBODA, R.; NOVOTNÁ, R. „Škola nedělní“

¹⁴ Srov. LORMAN, J., TINKOVÁ, D. Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství, s. 9.

¹⁵ Srov. RANDÁK, J., SOCHA, J. Lidové prostředí jako objekt osvícenské disciplinace. s. 78 – 79.

K základním rysům evropského intelektuálního hnutí osmnáctého století, které označujeme jako dobu osvícenství, neodmyslitelně patří snaha o všestranné povznesení člověka a zlepšení podmínek lidského života.

Do popředí zájmu této doby se tak dostala výchova ctnostného člověka vedeného rozumem. Rozumný, svéprávný člověk měl být podle osvícenců schopen vědomě utvářet vlastní život, a také přijmout své postavení ve společnosti a svou prací se podílet na blahu celku. Základním kamenem pro zlepšení společnosti bylo tedy „zlepšení“ jednotlivce. Osvícenská doba zaměřila velkou pozornost především na elementární vzdělání. To mělo umožnit rozvinutí schopností a celkového rozvoje převážně nevědomého a zaostalého obyvatelstva do té míry, aby se pro společnost stalo přínosnějším. Výchova a vzdělání tedy měly napomoci vychovat nového, „lepšího“ člověka i novou, lepší a bohatší společnost.¹⁶ Tyto výše popsané „ideály“ i jejich dozvuky je možné sledovat i v habsburském školství nejen v druhé polovině osmnáctého, ale také v první polovině devatenáctého století, tudíž i v námi sledovaném období života Jana Valeriána Jirsíka.

Osvícenství se časem z revolučních zemí šířilo a došlo i do německy mluvícího prostoru, kde bylo ovšem mnohem mírnější, než v jiných zemích a to především ve vztahu k církvi.¹⁷

Na kněze byl vysvěcen 28. prosince roku 1820 ve svatovítské katedrále v Praze. Jeho prvním místem v duchovní správě se stal Cítov u Mělníka, kam nastoupil jako kaplan 2. února 1821. Zde zůstal pouze do poloviny roku 1822, avšak za onu krátkou dobu si vydobyl respekt jako pracovitý kněz i dobrý učitel, který se z vlastní iniciativy a ve svém volnu věnoval nadaným studentům. Poté Jirsík nastoupil na kaplanské místo v Roudnici nad Labem – 9. září 1822 – kde na sebe výrazně upozornil svým řečnickým talentem, příjemným vystupováním a také pedagogickými vlohami, které neváhal využít jak ve škole, tak při soukromém vyučování. Opakovaně za to byl chválen svými církevními nadřízenými.¹⁸ Právě v čase svého roudnického působení psal již zmíněnou *Školu nedělní* (1826), ale také vlastivědné dílo *Říp a jeho chrám* (1826). Již jako

¹⁶ Srov. NOVOTNÝ, M. Děti státu. Školství v českých zemích mezi reformou a tradicí. s. 148.

¹⁷ Srov. SVOBODA, R. Arnošt Konstantin Růžička. Josefínista na českobudějovickém biskupském stolci, s. 13.

¹⁸ KADLEC, J.: Jan Valerián Jirsík, s. 10.

pro Jirsíka typický by se dal označit počín, že výtěžek z prodeje knih se rozhodl nevyužít pro sebe, ale dal jej ve prospěch vdov učitelů. Ještě v roce 1826 založil v místě svého působení chudinský spolek.¹⁹

Jirsík měl již v prvních letech, kdy pracoval, velký zájem na vzdělávání dětí a mládeže, o kterou se osobně starala. Dohlížel také na vzdělávání mládeže, která byla již škole odrostlá. S touto mládeží alespoň znalosti opakoval, aby tak lehce nezapomněla, co se ve škole naučila. Pro tuto mládež také roku 1826 vznikla kniha Škola nedělní pro vyrostlou mládež.

Dle prohlášení vikáře Burgera se Jirsík choval výtečně a k plné spokojenosti představených, a to jak z hlediska právní bezúhonnosti, tak v zastávání úřadu kazatelského, katechetského či v navštěvování nemocných. Obzvláště pochvalně se Burger vyjadřuje o Jirsíkově péči o školní mládež. *„Nespokojil se jen se vzornou výukou a výchovou, nýbrž byl svým malým svěřencům opravdovým otcem, staraje se i o jejich ošacení a hmotnou podporu, pokud toho měli zapotřebí; mimo to připravil větší počet dětí z lobkovických úřednických rodin na studie.“*²⁰

Jirsík se jako duchovní také cítil povinen účastnit se na vzdělávání a výchově lidí. Článek O přísaze dokonce hned začíná slovy *„K povinností pastýře duší náleží také vyučování těch, kterýž, obesláni jsou od právomocnosti, přísahu skládati mají. Majíce moudrý ohled na důstojnost, svatost a vznešenost této věci, nařizují občanské zákony v mnohých zemích, by ty osoby, jenž přísahu skládati mají, prvé poslány byly k svým řádným pastýřům, a od nich tomu učeny byly, co k příčině této přesvaté věci zří. I církevní zákonové kladli povzdy duchovním pastýřům toto vyučování za veledůležitou povinnost, a mámeť k tomu nejeden rozkaz od těch, kteréž „Duch svatý ustanovil, aby spravovali církev Boží.“ Skut. Apošt. 20, 28. Věc pak sama v sobě jest tak důležitá, že velikou tohoto vyučování potřebu každý sám od sebe musí poznati.“*²¹

Jirsík také propagoval mateřský jazyk, jako jazyk, kterým by měly být děti ve školách vzdělávány. Dokladem toho jsou jeho články, které vycházely

¹⁹ Srov. Tamtéž s. 9-10.

²⁰ Tamtéž s. 10.

²¹ NOVOTNÁ, R. Pedagogické myšlení Jana Valeriána Jirsíka v letech 1826-1843 s. 40.

v Časopisech pro katolické duchovenstvo, do kterých Jirsík často přispíval a který také od roku 1848 do roku 1851, tedy do doby, než se stal českobudějovickým biskupem, redigoval.

„Nebo řeč cizí mluví toliko ke vtípu a rozumu, zaměstnává paměť, do duše ale nikdy neproniká, a k srdci nikdy tak nemluví, jako řeč mateřská.“ K výuce cizích jazyků se vyjadřuje Jirsík ještě jednou, a to při „recenzi“ knihy Malý Čech a Němec, čili prvopočáteční české a německé cvičení k mluvení. *„...Jirsík a samozřejmě autor Jan Svoboda, měli v tomto směru - dalo by se říci – přímo nadčasové názory. Tvrdí, že při výuce jazyků by se neměla zaměstnat jen paměť velikou zásobou slov a myšlenek, nýbrž celý rozum by se měl zbystřit. Je si vědom toho, že při výuce německého jazyka děti „ukrutně bývají mučeny, a předce dlouho to trvá, než dost málo mluvit se naučí. Samou theorii, samými výměry trápeny bývají hlavy ubohé mládeže; na příklady ale – brevis per exempla via – málo bývá pomyšleno.“²²*

Jirsíkovy knihy vycházely i po jeho usednutí na biskupský stolec. Jirsík se nejspíš se svými názory a myšlenkami, které napsal před usednutím na biskupský stolec i nadále ztotožňoval, protože i když jeho knihy vycházely dál, v žádné z nich nic neupravoval, ani neměnil a nechával je vycházet tak, jak je kdysi před lety sám napsal.

²² NOVOTNÁ, R. Pedagogické myšlení Jana Valeriána Jirsíka v letech 1826-1843. s. 48

3 ŠKOLSKÁ POLITIKA A DALŠÍ POLITICKÉ UDÁLOSTI OVLIVŇUJÍCÍ VÝCHOVU A VZDĚLÁVÁNÍ V ČASE JIRSÍKOVA EPISKOPÁTU

Pro snazší pochopení Jirsíka a jeho myšlenek a činů na poli pedagogiky je potřeba alespoň stručně zmapovat nejzásadnější okamžiky, které se během Jirsíkova episkopátu udály a nepochybně měly na dění v oblasti výchovy a vzdělávání neopomenutelný vliv.

Jirsík nastoupil na českobudějovický biskupský stolec nedlouho po revolučním roce 1848, který přinesl velké nadšení a odhalil potřebu změn v oblasti vzdělávání. V roce 1855 pak vznikla smlouva mezi Vídní a Římem, která ze škol obecných udělala věc církve. Touto smlouvou byl konkordát. Bylo tehdy jasně určeno, že vyučování mládeže na školách soukromých a veřejných musí být ve shodě s katolickou církví. Biskupové tak dostali za úkol nejen řídit náboženskou výchovu na školách, ale také dohlížet na to, aby ani v jiných předmětech nebylo podniknuto nic, co by odporovalo katolické víře. Všichni učitelé byli pod dohledem církve a učitelem se mohl stát jen ten, kdo nebyl v rozporu s vírou a mravy. Tím bylo podporováno to, aby učitel vždy šel dětem příkladem a nemohl je mravně poškodit. Ten učitel, který tomuto nevyhovoval, byl odvolán. Stejně měly být prošetřeny učebnice i další literatura, aby neohrožovala mravnost žáků a katolickou víru.

Od té doby tedy biskupský ordinariát rozhodoval o národních školách, zkoumal a schvaloval knihy, dělal prohlídky škol, dosazoval, odměňoval i trestal učitele a řešil vnitřní záležitosti škol. Státní správa tak měla nakonec vliv jen na hospodaření a zřizování škol a spravování školských fondů. V roce 1857 se pak rozrostla moc církve také v tom ohledu, že pravomoc kněze se rozšířila na to, že rozhodovali o postupu žáků do vyšších tříd a faráři mohli z voleb do místních školních deputací vylučovat nepohodlné občany, a tak jim zamezit v péči o místní obecné školy.

Také opatrovny, které mohly být zřizovány, se dostaly do péče církve a stejně tak soukromé vyučování, protože podle císařského rozhodnutí nemohla být výchova a vzdělávání realizovaná u nekatolíků a katolické děti nesměly u

nekatolíkům bydlet ani se stravovat. Roku 1854 byla ministerstvem zvýšena úplata za vzdělávání.

Roku 1855 bylo zakázáno vyučovat na triviálních školách zeměpis, dějepis a další podobné předměty, které na tyto školy nepatří a roku 1856 bylo žákům zakázáno vyhledávat jiné vědomosti, které by jim pomohly v jejich rozvoji, než ty které jim poskytují učební materiály jejich škole určeny. A roku 1858 dokonce vyšlo ministerské nařízení, ve kterém se přímo píše: *„...proti těm učitelům nižších škol, kteří nepřidrží se věrně předepsaných učebnic, nastoupiti jest bez odkladu a s největší přísností, jak toho vyžaduje vyložené porušení jich povinností“*.

Roku 1852 byly dokonce natolik špatně přijaty Fröbelovy „dětské zahrádky“, že byly zakázány a až devět let poté byl jejich zákaz zrušen.

Čechy byly rozděleny na 4 diecéšní školní úřady a 126 školních okresů neboli vikariátů. Na území českobudějovické diecése bylo tehdy 31 vikariátů.

Roku 1856 bylo zavedeno večerní vyučování pro mládež dělnickou a realizovat ho měl učitel národní školy.

Visitační protokoly byly až do roku 1865 alespoň částečně německé. Vzhledem k tomu, že byla roku 1851 odvolána březnová ústava z roku 1849, která ovšem nikdy nenabíla platnosti, začala tím v rakouských zemích vlna neoabsolutismu, který se na školách projevoval především germanizací a tím, že český jazyk byl výše než nad triviální školu pouštěn jen z nouze a s donucením. Utrakvistické školy byly hojně především v pohraničí, jako bylo právě českobudějovicko a okolí.

Na další změny ve školství měly blahodárný vliv především hospodářské, kulturní a také válečné porážky, v jejichž důsledku byl roku 1859 odvolán Alexandr Bach a roku 1860 vešel v platnost Říjnový diplom, kde císař sliboval znovuzavedení parlamentarismu. Říjnovým diplomem bylo také zrušeno ministerstvo kultury a vyučování, protože školství bylo přesunuto do působnosti zemských sněmů. Pro odborné otázky, týkající se školství, byla zřízena vyučovací rada, ta však měla velké germanizační centralizační tendence. V únoru následujícího roku byla vydána Únorová ústava.

Po zavedení Únorové ústavy proběhly volby do obecných zastupitelstev, tak došlo k tomu, že se na mnoha místech dostali k moci české většiny, které

následně zaváděli české úřady a občané se začali sdružovat ve spolky, které pak požadovali počestění škol, jako tomu bylo například v Táboře a Písku. Roku 1863 byl přijat zákon, který upravoval nejen učitelské platy, ale především zrovnoprávňoval zemské jazyky jak ve školách obecných, tak i na školách středních, ovšem sankcionován byl až od roku 1866, kdy byly postupně vydávány zákony, které rušili konkordát z roku 1855. Podle toho měl být na veřejných školách jen jeden vyučovací jazyk a pouze na školách hlavních mohl být přidán další jazyk.

Roku 1867 bylo znovu ustaveno ministerstvo kultu a vyučování a po vydání Prosinčové ústavy z téhož roku bylo vyhlášeno, že věda a učení jsou svobodné a že všechny národy státu mají právo se vzdělávat ve svém rodném jazyce. Jako další vešly v platnost školní zákony dne 25. května 1868 číslo 48 ř. z. o postavení školy k církvím. Tehdy byl definitivně zrušen konkordát z roku 1855 a péči o školy a vzdělávání opět dostal do rukou stát. Církvím byla ponechána jen starost o výuku náboženství. Papež tyto zákony odsoudil a prohlásil, že jsou neplatné. Císař František Josef ale konkordát zrušil vlastnoručním listem 30. července 1870.

Nové zákony také rozšířily působení školy obecné o doté doby nevyučované předměty- reálie, a tak vznikly školy měšťanské. Péče o školy národní pak byla převedena na obce, okresy a zemi. Stát si ponechal pravomoci v oblasti zakládání a udržování učitelských ústavů, ty se staly čtyřleté a byly zařazeny mezi školy střední.

Další správa a zákony školy byla ponechána zemskému zákonodárství, a tak byl v Čechách roku 1870 přijat zákon o zřizování, udržování a návštěvě veřejných škol národních a zákon o poměrech učitelstva. Ve stejném roce vydalo ministerstvo také „Řád školní a vyučovací“, kterým byl sjednocen vnitřní život škol. Tak v krátké době přibýlo škol, protože bylo zákonem předepsáno, že škola obecná musí být zřízena všude tam, kde je v okruhu 4 km 40 dětí ve věku, kdy jsou školou povinné. Také přibývalo školních budov, protože bylo zákonem jasně stanoveno, jaké má mít budova vlastnosti.

Zákony byly zpočátku nepochopeny a širší veřejností byly velmi špatně přijímány, to bylo příčinou pro Čechy nešťastných událostí, protože v prvních školních radách se Češi téměř nevyskytovali. Neúčast Čechu pak vedla

k rušení utrakvistických škol a jen v místech, která byla vysloveně česká, byly školy přeměněny na české, ale v obcích, které byly národnostně smíšené byly zřizovány školy, kde vyučovacím jazykem byla němčina. Česká mládež tedy musela navštěvovat školy německé a až po dlouhých bojích jim byly zakládány školy české, to se dělo ovšem v obcích převážně českých, které byly často od smíšených obcí značně vzdálené. Tak vznikly z utrakvistických škol školy německé v Českých Budějovicích, Rudolfově, Dobré Vodě, Boršově, Rožnově a dalších. Pokud měly být v obcích obě školy, byly české škoie přenechány staré budovy a pro školu německou byly postaveny prostory nové. Vždy byly postaveny tak, aby nejen umožňovaly německým dětem pohodlnou docházku, ale také aby do nich docházeli i děti české a tím se odnárodňovaly. Zároveň zajišťoval dostatek německých škol německým dětem dostupnější a proto také lepší šanci při hledání zaměstnání. A tak Němci zabírali v závodech přední pracovní pozice, zatímco Češi se museli spokojit s podřadnějšími pracemi.²³

²³ Srov. BĚLINA, P.;HLAVAČKA, M.;TINKOVÁ, D. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XI.a, 1792-1860. s. 53-170.

4 SPOLEČENSKÁ SITUACE V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH A ČESKOBUDĚJOVICKÉ ŠKOLSTVÍ PŘED PŘÍCHODEM JANA VALERIÁNA JIRSÍKA

4.1 POMĚRY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH PŘED ROKEM 1851

Další oblastí, která je pro pochopení a částečné objasnění Jirsíkových myšlenek a činů nepostradatelná je situace v Českých Budějovicích, která byla v té době velice specifická, ať již skladbou obyvatelstva, kulturním i běžným životem, tak také soužitím dvou jazykově rozdílných částí obyvatelstva, které ač bylo v jiných částech země velmi obtížné, právě v Českých Budějovicích probíhalo zcela unikátním způsobem.

Život v diecézi velmi úzce souvisel s oblastí výchovy a vzdělávání. Ten byl ovlivněn především skladbou obyvatelstva Budějovic, které byly z části německé a z části české. Vztah těchto dvou skupin, které byly jinde znepřátelenými tábory, byl v Českých Budějovicích tak trochu jiný a do určité doby téměř harmonický. Tento jinak klidný vztah byl narušen a neshodami a sváry vlastně až v době, kdy byl Jirsík v Českých Budějovicích biskupem.

To nezměnila ani revoluční léta 1848-1849. Jedinou reakcí na revoluční boje těchto let bylo v Českých Budějovicích to, že prvním voleným budějovickým starostou se stal Čech František Josef Klavík, velitele Národní gardy ve městě, který se zasloužil o to, že se v dalších letech díky němu město dobře a rychle rozvíjelo a úloha Čechů ve městě se pozvedla na vyšší úroveň. Dále pak vzniklo petiční hnutí, byla zřízena Národní garda a proběhla hlučná činnost Lípy slovanské. Kulturní život i školství diecéze bylo do té doby pod velkým vlivem německého jazyka. Křesťané v jižních a jihozápadních Čechách se hlásili převážně ke katolické víře a protestantů byla jen zanedbatelná menšina.

Od 18. století mělo město České Budějovice převážně německý ráz. Nejznámější z rodů německého původu byli Lannové a Hardtmuthové. Ovšem nesnášenlivost s českým obyvatelstvem jim byla dlouho neznámá. Protože až do poloviny 60. let 19. století se všichni obyvatelé cítili ne jako Němci nebo Češi, ale jako Budvajzři. Dokonce i pěvecký spolek Deutsche Liedertafel při svém vystoupení měl na svém repertoáru nejen písně německé ale také písně české. Ovšem po roce 1860, kdy se život Čechů a Němců v Budějovicích diferencoval, se prohlásili za německý spolek a nedlouho potom je následovali i další spolky. Za revoluce v roce 1848 ještě neměli Češi ani vlastní noviny, Němcům už vycházel Der Löwe a od 50. let také Anzeiger aus dem südlichen Böhmen. Češi založili svůj český plátek Budivoj až v roce 1864.

I nadále byly snahy o znovusjednocení „Budvajzrů“, ovšem marně a od roku 1865 se oba národy bydlící společně v jednom městě rozešla z důvodů silících nacionálních nálad a každá ze stran začala žít vlastním politickým i kulturním životem. Množství českého obyvatelstva se v Českých Budějovicích nadále zvyšovalo a v roce 1880 byl už rozdíl v počtu Němců a Čechů ve městě prakticky zanedbatelný.

V Českých Budějovicích bylo jazykové rozdělení obyvatelstva určeno i místem bydliště, kde Němci žili především na Lineckém předměstí a ve vnitřním městě. Převaha česky mluvícího obyvatelstva byla na Pražském předměstí. Silně německé byli také obce Staré Hodějovice, Rožnov, České Vrbné, Čtyři Dvory, Dubičbė, Haklovy Dvory, Homole, Kněžské Dvory, Litvínovice, Mokré, Mladé, Pohůrka nebo Roudné. České obyvatelstvo pak dominovalo v obcích Rožnov, Rudolfovo, Suché Vrbné, Šindlovy Dvory a Vráto. Většina židovského obyvatelstva se hlásila k německému jazyku.

Vzrůstající tendence počtu česky mluvícího obyvatelstva souvisela především s rozvojem průmyslu a zakládání továren, které už byly značným dílem české. A tak se čeští zaměstnavatelé začali hlásit k české národnosti a vymaňovali se tak z tlaku německých zaměstnavatelů. S tím jak sílil vliv českého obyvatelstva, se není čemu divit, že vzrostl také tlak na zakládání českých škol a ruku v ruce s tím se zvyšovala také poptávka po české kultuře.²⁴

²⁴ Srov. RADA, František. Když se psalo c.k.: ze života Českých Budějovic na počátku století, s. 24—37.

Ač měla církev v té době zákonem daný dohled nad školstvím, byla mezi světskými učiteli velký podíl těch, kteří se stavěli na odpor Římu. Dále pak došlo k poklesu zájmu o do té doby velmi oblíbené kněžské povolání, protože došlo k velkému rozmachu v podnikatelské sféře.

Dozor nad nižšími školami byl roku 1804 svěřen vikářům a farářům, od roku 1808 dozíralo kněžstvo i na gymnázia a filozofické ústavy. Vrchní školní dozor v rámci každé diecéze vykonával jeden z kanovníků, který zastával u konzistoře úřad diecézního školdozorce, do něhož byl ustanoven císařem. Diecézní školdozorce získával zprávy o stavu školství od vikariátních školdozorců jednotlivých okrsků. Ze své činnosti byl dále zodpovědný zemské vládě, která podléhala ústřední vládě ve Vídni.²⁵

Církev v celé zemi se zabírala otázkou vymanění se z vlivu státu, tedy odstranění pozůstatku josefinismu. To se podařilo až v roce 1855 konkordátem a v roce 1874 byly vydány církevně-politické zákony.

Jan Valerián Jirsík přišel do Českých Budějovic v době, kdy stále ještě dozníval josefinismus, který měl vliv nejen na školství ale také na církevní, politický i běžný život. V českobudějovické diecézi žily v té době přibližně 2/3 Čechů a pouze 1/3 obyvatelstva byla německá. Jinak to bylo pouze v Českých Budějovicích, kde byl poměr obyvatelstva přesně naopak a kde převažovalo obyvatelstvo německé. Poměr obyvatelstva v Budějovicích se ovšem rychle měnil s narůstajícím počtem obyvatel, kteří se přistěhovali z vesnic za vidinou lepšího života. České Budějovice byly ještě v polovině čtyřicátých let „považovány za vzorný příklad klidného česko-německého soužití“²⁶

²⁵ Srov. SKŮPOVÁ, Vladislava. Život a dílo českobudějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka.

²⁶ MALINA, Tomáš. Jan Valerián Jirsík - pastýř dvojjazyčného kraje, s. 9.

4.2 STAV ŠKOLSTVÍ NA ČESKOBUDĚJOVICKU PŘED PŘÍCHODEM JANA VALERIÁNA JIRSÍKA

Zásahy státu, které byly prosazované po roce 1774 ve školství, proměňovaly strukturu i obsah zaměření škol všech stupňů v rakouské monarchii. Základním stupněm školy se stala triviální škola, která byla v Českých Budějovicích zřízena z původní staroměstské farní školy. Pro dívky byla určena triviální škola u svatého Mikuláše, která se oddělila od městské školy roku 1766. Učivo triviální školy se stalo především náboženství, čtení a psaní, ale také základy praktické činnosti v zemědělství a řemeslech. Dalším stupněm ve školské soustavě byla hlavní škola, kde se vedle již zmíněného učiva přidaly i základy latiny, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, slohu, kreslení a měřičství. Absolvování trojtřídní a později čtyřtřídní hlavní školy se stalo předpokladem ke studiu gymnázia. V závislosti na tereziánských reformách nižšího a středního školství bylo v Českých Budějovicích založeno roku 1762 pětitřídní a později šestitřídní piaristické gymnázium, při němž působila městská od roku 1791 hlavní škola. Zájemcům o vyšší vzdělání pak také nemuseli odcházet za vzděláním z města, protože v roce 1803 byla v Českých Budějovicích zahájena činnost biskupského semináře a filozofického ústavu. Školskou síť ve městě pak doplnil také *industriální kurz* při hlavní škole a od roku 1813 i kurz pro přípravu učitelů triviálních škol (*preparanda*), který byl otevřen také při hlavní škole.

Jedním z nejdůležitějších faktorů pro vzdělávání se stalo postupné prosazování povinné školní docházky pro děti od šesti do dvanácti let věku dítěte. A dále pak nová struktura školské organizace tedy centralizace školské správy. Rozhodující kompetence tak přešly do rukou státu. Českobudějovické nižší školy řídili místní faráři a zástupci města a město také zajišťovalo chod škol a to po hmotné stránce. Základní správní jednotkou (školním okresem) se stal *vikariát*, který byl podřízen krajskému vizitačnímu školnímu komisaři. Ten také dohlížel spolu s krajským hejtmanem na práci gymnázia; vyšší stupeň školské správy pak představovala *zemská školní komise* při českém guberniu.

Státní a místní úřady tedy měly na starosti hmotnou a finanční stránku chodu škol, zatímco v otázkách učebních plánů a v náplni vyučování dostala

rozhodující slovo církev. Po státní linii byly českobudějovické školy řízeny místním magistrátem a okresním školním úřadem a ty podléhaly zemské školní radě. Místní faráři se tak stali přímými nadřízenými učitelů. Vyšší správní celek tvořil vikariát a okresní školní dozorce, tedy vikář nebo děkan, který byl podřízený biskupskému ordinariátu. Ten od roku 1805 do roku 1869 vždy pověřoval některého z českobudějovických kanovníků funkcí diecézní školský inspektor, scholastik.

V období od roku 1805 do roku 1848 nebylo českobudějovické školství nijak rozvíjeno a zůstávalo ve stávajících poměrech a to až do roku 1848, kdy byla revolucí podnícena otázka vyučovacího jazyka, postavení učitelů a obecně žádost reformy školského systému. Školství v Českých Budějovicích tehdy sestávalo z *Biskupského semináře* založeného společně s *filosofickým ústavem* roku 1803, filosofický ústav byl roku 1849 spojen s *osmitřídním gymnáziem*, původně založené piaristy jako šestitřídní gymnázium roku 1762, při hlavní škole pak nově ustavený dvoutřídní *učitelský ústav* založený roku 1848, trojtřídní *nižší reálka* od roku 1849, od roku 1853 čtyřtřídní *Krajská hlavní škola*, *triviální škola na Starém Městě* a v neposlední řadě také čtyřtřídní *dívčí škola u svatého Mikuláše* oddělená od triviální školy roku 1766.²⁷

²⁷ Srov ČEŠKA, R. Adresář města Čes. Budějovic 1933.

Atlas škol okresů: České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Pelhřimov, Písek, Prachatice, Strakonice, Tábor.

DROBIL, E. Národní školství v pohraničních okresech jihočeských : historicko-statistický nástin.

5. PŘÍJEZD JANA VALERIÁNA JIRSÍKA DO ČESKOBUDĚJOVICKÉ DIECÉZE A SITUACE V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Výchova a především pak vzdělávání zaznamenalo v době Jirsíkova episkopátu značný rozmach. To bylo způsobeno hlavně vizionářskou postavou právě Jana Valeriána Jirsíka, ale také politickou situací, ve které se Češi vyhraňovali proti německému národu a chránili si svoji kulturu a především jazyk, ve kterém chtěli vzdělávat svoje děti. Učebnic bylo do té doby jen velmi málo a nebyly ani nijak dobré. V době Jirsíkova episkopátu ovšem začaly vycházet učebnice a čítanky, které do té doby neměly obdoby. I sám Jirsík je často doporučoval v Ordinariátních listech jak dětem a jejich rodičům, tak i učitelům. Nevycházely ovšem jen učebnice, ale také encyklopedie, dějepisné, zeměpisné a další poučné knihy, které měly vzdělávat nejen děti, ale i široké vrstvy obyvatelstva. Nejrozšířenější tištěné zdroje poučení byly v té době kalendáře, ve kterých se nenacházely jen dny v roce, ale především zde byly publikovány návody a poučné texty, týkající se zdravotní, historie a dalších oblastí lidského vědění té doby. Přínosem té doby bylo bezpochyby vydání české čítanky roku 1851 soběslavským vikářem K. A. Vinařickým a tím také zavedení latinky do škol.

Jan Valerián Jirsík byl velmi oblíbený u arcibiskupa Bedřicha ze Schwanzenberka. Do roku 1850 byl českobudějovickým biskupem Josef Ondřej Lindauer. Tehdy prý arcibiskup o Jirsíkovi prohlásil: „Mám perlu vzácnou v kapitole své, ale bojím se, že brzy o ni přijdu.“ Po delších průtazích, kdy se jednalo o zřízení diecéze pro západní Čechy, se za Jirsíka přimluvil i ministr kultu a vyučování hrabě Leopold Lev Thun-Hohenstein a Jirsík byl dosazen na českobudějovický biskupský stolec.²⁸

Jirsíkova konsekrace proběhla 19. října 1851 v chrámu svatého Víta. Jirsík přijel do Českých Budějovic nikým nečekán a nevítán v noci z 24. na 25. Října, i když o jeho slavnostním prohlášení za biskupa v biskupském sídle věděli. V jižních Čechách byl Jirsík znám jako dlouholetý přispěvatel do Časopisu

²⁸ MALINA, Tomáš. Jan Valerián Jirsík - pastýř dvojjazyčného kraje, s. 8-9.

katolického duchovenstva a jako autora mnohých spisů s náboženskou i vzdělávací tematikou. 1. listopadu 1851 byla v katedrále sv. Mikuláše slavnostní intronizace a Jirsík také vydal svůj první pastýřský list. Na rozdíl od jiných oblastí, byly v českobudějovické diecézi snahy o změny ve společenských poměrech teprve v počátcích a Češi a Němci žili ve vzájemné toleranci a shodě. I tak Jirsík ve svém prvním Pastýřském listě nabádá obyvatele své diecéze k jednotě, aby alespoň ve víře nechali všech rozepří, jak mu velela zkušenost z jiných částí Čech, když píše: „ *V milé vlasti naší bydlí dvojí národ, bydlí Čechové a Němci. Boží prozřetelnost vykázala v požehnané zemi této jedněm i druhým vedle sebe společné stánky. A že tak usoudil Hospodin Bůh náš, velí tudíž i káže, abychom milujíce se vespolek, v svornosti a pokoji bratr bratra snášeli.... Já k vám přicházím, zároveň k Čechům i Němcům, co biskup váš, a by možno bylo, přivinul bych vás všechny k srdci svému, Čecha i Němce. Vždyť pak jste všickni ovečky mé, svěřené mi od Krista Pána.*“²⁹

Hned dalšího roku píše v dalším listě: „*A medle proč bychom u víře nebyli jednostejného smyslu? Proč bychom se neuvarovali všech roztržek? Vždyť jest to víra pravá, kteráž nemá žádného člověka za původce, ježto svůj počátek upřímo od Boha odvozuje...*“³⁰ Jirsík v pastýřském listě používá slova z Bible (1 Te 2,13). Musel vědět, když jako biskup přijížděl do Českých Budějovic, že jsou rozděleny na část německou a na část česky mluvícího obyvatelstva, ač žily tyto dva národy v Českých Budějovicích na rozdíl od jiných částí země stále ještě v poměrně velkém souladu. Snad právě proto si vybral svornost a jednotu jako prosbu pro své ovečky, aby tak udržel stávající situaci mezi těmito dvěma národy.

V Českých Budějovicích byly v té době pouze dvě velké továrny: Podnik bratrů Hardtmuthů, kde se vyráběla keramika a později tužky a Pollakova sirkárna. Německy mluvící obyvatelstvo mělo velký vliv jak na kulturu, tak i na školství. Poměr v množství obyvatelstva se však měl brzy změnit a česky mluvící obyvatelstvo si mělo začít vyžadovat nejen vzdělanost ve svém jazyce, ale také své vlastně kulturní vyžití v obci.

²⁹ Valerian, Jan: Jan Valerian z Božího milosrdenství a z milosti apoštolské stolice biskup Česko-Budějovický, 1852/1, dostupné na: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=13779>

³⁰ Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 1/1852 s. 1

Jirsík si podobně jako mnozí z jeho současníků uvědomoval, že je třeba nabídnout nejen z barokní doby přetrvávající či obnovovanou činnost bratrstev, spolků a jednot, ale zejména kvalitní vzdělání, moderní sociální a ekonomické zázemí.³¹

Po celou Jirsíkovu éru, tedy mezi léty 1851 až 1883, město těžilo z postupně se zvětšujícího „závodu“ mezi Čechy a Němci v tom, kdo bude mít více a lepších škol, občanských spolků, kulturních zařízení, tiskovin atd. Jirsík, ač usiloval o to, aby byl biskupem všech, nakonec stanul v čele českého tábora, po boku Hynka Zátky a jeho syna Augusta.³²

³¹ SVOBODA, R.; WEIS, M.; ZUBKO, M. Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století

³² Tamtéž

6 MYŠLENKY A ČINY JANA VALERIÁNA JIRSÍKA NA POLI VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ V DOBĚ JEHO BISKUPSKÉHO PŮSOBENÍ

6.1 MYŠLENKY JANA VALERIÁNA JIRSÍKA, KTERÉ VĚNOVAL VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ SVÉ DIECÉZE

Největším zdrojem myšlenek o školství Jana Valeriána Jirsíka z dob, kdy byl biskupem českobudějovické diecéze, jsou Ordinariátní listy (Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese) ve kterých se snažil českobudějovickou diecézi informovat nejen v oblasti křesťanského života, ale přinášel v nich také vize budoucnosti výchovy a vzdělávání v diecézi, o které se chtěl podělit se svými „v Kristu rozmilými“, jak obyvatele diecéze oslovoval. Ordinariátní listy z počátku vycházely převážně v němčině, jen tu a tam byl vydán některý list česky. To se změnilo v roce 1871. Od té doby vycházeli Ordinariátní listy v češtině. Jirsík raději konal, než by psal o svých plánech ve školství, ale i tak jsou zmiňovány nejen šťastné události, které školství v českobudějovické diecézi provázely (dary na chod škol, úspěšní studenti, úmrtí učitelů,...) dále jsou zmiňovány nešťastné události, které chod škol poznamenávaly (požáry a jiná neštěstí) a tehdy Jirsík používal Ordinariátní listy jako prostředek komunikace s obyvateli diecéze, ve kterém nabádá lid českobudějovické diecése, aby pomáhal lidem s obnovami- finančními i jinými dary. Jirsík zde ale také vpisuje své prosby v oblastech výchovy a vzdělávání věnované nejen učitelům a žákům, ale také rodičům i ostatním obyvatelům, protože velmi dobře chápal, že děti jsou vzdělávány nejen ve vzdělávacích institucích, jako jsou škola nebo kostel, ale vlastně všude a každou chvíli svého života a to, co se naučí, si pak odnášejí po zbytek života s sebou.

V Ordinariátních listech Jan Valerián Jirsík hovoří k lidem, jako by to byly naslouchající děti, které prahnou po každém slově a on, Jirsík, jako by byl jejich otec, který jasně, ale s láskou svým dětem vypravuje o světě, jeho nástrahách i

radostech. Jako kdyby se snažil u dětí podpořit zvědavost a zájem o svět, ale také opatrnost před nástrahami, kterými je svět nebezpečný.

V prvním Ordinariátním listu z roku 1851 snad Jirsík tušil, že ho čekají perná léta, která skutečně nastala, když psal: „*Ano netajme sobě, že zle jest, a ještě hůř bude, neobrátime-li se lidstvo k Bohu a nenabude-li víra a církev katolická větší zase moci...*“³³ Společnost se tehdy vydávala na neprobádanou cestu osvícenství, kde do té doby byla právě církev průvodcem, podporou a cestou, byl najednou racionalismus. Jirsík v tomto listu nepřímou kritizuje také myšlenku komunismu, když píše: „*Člověk má právo, míti nějakou majetnost, míti něco takového, coby mohl nazývat svým vlastním.*“ A dále pak píše: „*Kdyby všechny statky byly všem společné, nikdo by o ně nepečoval, nikdo by nechtěl prací rukou svých vydělávat sobě chleba vezdejšího.*“³⁴ Dále pak ukazuje na příkladu pole, které není nikoho a všech, že nikomu by se nechtělo toto pole obdělávat, kdyby pak nemohl pro sebe a svoji rodinu z tohoto pole sklízet. „*Kdyby nenáležely nikomu, nýbrž všechněm, nikdo by nechtěl o ně se starati, ale každý z nich bráti. Věci by hynuly a lidé o ně by se drali, že posléze nebylo by lze ani skyvy chleba bezpečně pojísti.*“³⁵

Dále se pak Jirsík vyjadřuje k výchově, když píše: „*Nejprvé prosím vás, otcové a matky, prosím ve jmenu Ježíše Krista za vaše miláčky. Budtež dětem svým viditelnými angely strážnými. Život vás, slovo i příklad, budiž jim světlem, vedoucím je ke Kristu. Vychovávejte je ve víře a bázni Boží. Budte jim pečlivými Josefy a laskavými Mariemi Vodívejte je do chrámu, a modlívejte se s nimi před Hospodinem... Vždyť pak víte, že škola jest místo, kteréž jim církev odevřela pro spasení jejich. Tam zajisté se jim podává nebeské mléko křesťanského učení; tam se všemožné o to pečuje, aby se všechny jejich schopnosti rozvily, tam se jejich mravný cit budí, duše přivodí k moudrosti a srdce podpaluje k ctnosti; tam se prýští pramen, z něhož se vylévá požehnání na rodiče i na děti, na rodiny, obce i celé národy, na přítomná i budoucí pokolení. A proto opět a opět prosím i napomínám, přivádějte a posílejte pilně a svědomitě drahé miláčky své k tomuto živému pramenu. Pečujte pak, aby nikdo ni domu ni doma*

³³ Valerian, Jan: Jan Valerian z Božího milosrdenství a z milosti apoštolské stolice biskup Česko-Budějovický 1852/1, dostupné na: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=13779>

³⁴ Tamtéž

³⁵ Tamtéž

ni jinde nekazil, co se do outlých srdcí vstípilo, neboural, co se tam vzdělalo, a pohoršováním maličkých neuvaloval hněv Páně na sebe i na vás. Že však o škole mluvím, musím též zároveň prositi vás, mějte učitele dítek svých v uctivosti. Ctíhodné jest zajisté učitelské povolání. Učitel, kterýž hledí dokonale dostáti povinnostem stavu svého, hoden jest, aby si ho vážil každý otec, každý křesťan. A jak těžký a pracný to ouřad, jak veliké spojeno jest s ním odpovídání před Bohem i před lidmi!“ Jirsík se vyjadřuje také k učitelskému povolání, které bylo podle něj velmi náročným posláním, které mohli vykonávat jen ti nejuvědomělejší a nejzodpovědnější: *„Jeli který dělník hoden mzdy své: hoden jest jí zajisté učitel.“* Jirsík vyslovil také svůj názor na situaci ve školství a nespokojenost s tím, aby školství přešlo pod státní správu, když bylo po dlouhá léta pod pečlivým dohledem a péčí církve, když píše: *„zde toliko řeknu, že škola jest dcera církve, že z církve pošla, a že církvi nemůž a nesmí býti odcizena, nemá-li pozbyti všeho křesťanského rázu a blahodějného vplyvu na lidstvo. Církev má dvě ruce. Její pravice jsou kněží, vy (učitelé) máte býti její levicí.“*³⁶

Příkladem podpory vzdělávání a výchovy je mimo jiné příklad pústu, ve kterém se spojuje křesťanské milosrdenství a modlitba. Tím je člověk již od dětství vychováván k dobrému křesťanství, což by mělo přetrvávat až do dospělosti. Jirsíkovi pokyny v Ordinariátních listech jsou vždy srozumitelné a jasné a dají se chápat nejen jako informační materiál, ale také jako materiál vzdělávací, kdy je člověk náboženskými úkony vychováván a vzděláván a tedy celkově formován.

Jirsíkovi nezáleží jen na tom, aby lidé v diecézi byli vzdělaní, ale také mu leželo na srdci to, aby byli mravní, co nejlépe vychovaní a zároveň mu leželo na srdci jejich zdraví. V Ordinariátním listu č 2 z roku 1854 upozorňuje mladé, aby se měli na pozoru před neuváženostmi při každoročních radovánkách, ale aby je zároveň nezavrhovali, i když mohou tyto radovánky v sobě skrývat i hříchy. Radí mladým, aby se prostě zachovali tak, jak jim rozum a srce radí a zároveň tak, jako by na ně někdo dohlížel. Věřící tedy, že mladí mají dostatek zdravého rozumu i přes své mládí, aby se dokázali nebezpečím a hříchům vyvarovat, přesto jim ale dává příklady v Bibli. Nabádá mladé: *„Přede vším, užívejte*

³⁶ Valerian, Jan: Jan Valerian z Božího milosrdenství a z milosti apoštolské stolice biskup Česko-Budějovický, 1852/1, dostupné na: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=13779>

radosti, pamatujte s vděčností na Boha, nejdobrotivějšího dárce všechněch dobrých darů. I k tomu vás vzbuzuje tentýž Apoštol, an píše: „Díky číňte vždycky ze všeho ve jmenu Pána našeho Ježíše Krista a Otcí... buďte že jíte, nebo pijete, neb cožkoli jiného činíte, všecko k slávě Boží číňte“ Takovým toliko jednáním mohou se vezdejší radosti posvětit a státi se člověka dostojné. Dále jako ve všech věcech tak i zde sluší pravou držeti míru.“³⁷

Nezůstává ovšem pouze u varování mladých lidí. Jirsík apeluje také na rodiče a snaží se jim vysvětlit důležitost toho, aby varovali své děti před nástrahami radovánek. Je toho názoru, že v rodině je základ vší výchovy a vzdělání a proto nechce, aby rodiče výchovu zanedbávali a spoléhaly jen na výchovné a vzdělávací instituce: *„A to jest právě, co mne k tomu přimělo, abych zvláště k vám, křesťanští rodičové, obrátil dnes své slovo a vám dal poučení, napomenutí a výstrahu ve jménu Páně. Jedná se tu o vaše dítky, tento drahý poklad srdcí vašich, a proto připustte k srdci slova má, vtisknouce je hluboko do své duše!“³⁸*

Dále se snaží rodičům vysvětlit, že pokud se stane, že jejich děti podlehnou svodům, neměli by rodiče spoléhat pouze na kostel a školu, že opět vše napraví. Tak jako se v dnešní době spousta rodičů vylouvá na to, že jejich děti škola nic nenaučila, píše už tehdy Jirsík o tom, že je potřeba připravit půdu a spolupracovat se vzdělávacími institucemi, aby nepřišla snaha školy vniveč. Pokud rodiče děti sami nabádají k nepravostem, jsou jim špatným příkladem a vodí je na místa, kam by děti ani mládež neměla mít přístup, pak se rodiče nemohou vylouvat na nesprávné zacházení ve vzdělávacích institucích a divit se, jak je možné, že jejich děti mají špatné návyky. Stejně tak by rodiče neměli odkládat svou zodpovědnost za výchovu svých dětí na samotné děti a doufat, že v dospělosti děti nabydou rozumu a všecko se zase vyrovná a napraví. Děti sice zdravý rozum mají, ale chybí jim zkušenosti, které by jim mohli při odolávání hříchům pomoci.

Jirsík dále píše to, co ani v dnešní době rodiče často nedokáží pochopit nebo si možná nechtějí přiznat, ale co by asi každý rodič potřeboval vědět. A to, že s výchovou dětí je velká práce a pokud rodič svým vlastním chováním a

³⁷ Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 2/1854 s. 10

³⁸ Tamtéž s. 10

jednáním vůči dítěti i okolí sám sobě i okolnímu světu porývá autoritu u dítěte tím, že o něj nedostatečně pečuje, nemůže pak od dítěte očekávat, že z něj vyroste zralý dospělý jedinec, na kterého by rodič mohl být pyšný a který by mu mohl přinášet radost. *„V Pánu nejmilejší rodičové. I to nejpodarenější vychovávání dětí přináší s sebou mnoho práce a bídy, mnoho starostí a obtíží, vy však chcete se na svých milých dítkách dočkati také radosti a útěchy. Jednajíce ale tak, jak jsem vám nyní vyložil, sami sobě u vychovávání dítek přiděláváte práce, starosti a obtíží, a pochybuji velice, že takovým způsobem se na nich skutečně jednou radosti a útěchy dočkáte.“*³⁹

Jirsík ovšem nezapomíná upozornit rodiče ani na to, jak důležitá je nejen výchova, vzdělání a dobré mravy, ale především zdraví, které je v dětském věku tolik křehké. Obrací se proto k rodičům také s prosbou, aby na své děti dali pozor, co se prostydnutí týče a nenechávali je prochladnout a nevyspalé běhat a tančit venku při bujarých oslavách. Ovšem nechce ani, aby rodiče zábavy dětem zakazovali.

Velmi krásně a trefně však tehdejší budějovický biskup popisuje fantazii, která je skutečně v mladém věku největší a touto cestou upozorňuje rodiče, aby rozvoj fantazie svých dětí drželi na rovné váze s ostatními silami duše, aby nebyly potlačovány, nýbrž spíše podporovány. Ovšem podporovány s největší opatrností a rozmyslem. Jako kdyby V Jirsíkovi přežívalo malé dítě, které bylo jeho neodmyslitelnou součástí.

Jirsíkovy myšlenky jsou tedy v tomto ohledu velmi pokrokové a jako by byli v dnešní hektické době zapomenuty. Ke konci listu Jirsík ještě napomíná rodiče: *„Škola a chrám Páně, to jsou ta dvě místa, na kterých děti vaše mají býti nalezeny. Tam je chtějte voditi, tam je posílejte pilně, a což dobrého se tam vštípí, to hledte doma slovy a skutky svými pečlivě rozmáhati. Potom, v Pánu milovaní rodičové, vyrostou děti vaše co krásné olivy na potoku vštípení, potom se zase jednou dočkáme bohabojné a mravné mládeže, potom s radostí a blahou nadějí budeme moci prohlížeti k budoucnosti, očekávající od ní zase jednou věřícího a zbožného pokolení.“*⁴⁰

³⁹ Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 2/1854 s. 12

⁴⁰ Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 2/1854 s. 13-14

V Ordinariátním listu číslo 28 z roku 1869, pod kterým jsou podepsáni: Bedřich, kardinál a biskup Pražský, Karel Boromejský, biskup Královehradecký, Jan Valerian, biskup Budějovický a Augustin Pavel, biskup Litoměřický, se píše o novinkách ve školství a to přímo o ustanovení nového školního úřadu- školní zemská rada o dohlídce ku školám. Níže podepsaní zde děkují a to nejen učitelům a ředitelům škol, ale všem, kdo se na vyučování podílejí. Dávají tak najevo, že si váží učitelského povolání, které ani v té době nebylo doceňováno. Vyzdvihují zde především učitele škol národních: *„zvláště pak musíme milým učitelům na školách národních to dobře zasloužené svědectví po vlastní své zkušenosti dáti, že co obezřetní učitelové, co křesťanští bezpeční vychovatelé naší katolické mládeže, co věrní spoludělníci duchovních pastýřů i co dobří pomocníci křesťanských rodin, blahoplně působili.“*⁴¹ Učitelé jsou zde vyzdvihováni nejen jako pedagogové, kteří mají mládež učit poznatkům, ale také jako pomocníci v křesťanských rodinách, kde je třeba zasáhnout nebo jen pomoci při výchově dětí. A jako vychovatelé generace, která se stane budoucností diecézí.

Dále dávají najevo strach z toho, jak bude školství vypadat dál. Poměry od konkordátu se časem měnily a konkordát byl soustavně porušován a vliv církve na školy byl stále více omezován. Jsou zde tedy zveřejněny obavy z toho, že: *„...nyní nastane jiný úřední poměr katolického kněžstva k učitelům...“*⁴² Na to ale navazují tím, že vztah církve k učitelům se jen tak změnit nedá: *„avšak nelze nám považovati svazek onen, kterýž nás a naše spoludělníky kněžského stavu s učiteli pojil, za zrušený. Chceli a máli škola k všeobecnému blahu přispívati a tak vznešeného cíle svého dosíci, musí i příště s církví spojena býti a musí tudíž i učitelové školní ve spojení zůstati s těmi, do jejichž rukou Kristus učitelský a pastýřský úřad byl vložil.“*, protože: *„...i jsou sami učitelové již svým vlastním povoláním vázáni, aby tohoto svazku udržovali.“*⁴³ Dále pak potvrzují, že by ani učitelé svůj vztah k církvi neměli měnit. Tím, že nebudou roztrhána přátelská pouta mezi církví a školami, mohlo být docíleno toho, aby ve školách pokračovala kvalitní výuka a neskončila spolupráce na poli výchovy dětí, ve

⁴¹ Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 28/1869 s. 217

⁴² Tamtéž s. 218

⁴³ Tamtéž s. 218

kteří mohli jít škola i kostel do té doby ruku v ruce. Nebojí se ani kritiky těch, kteří urážejí církve za to, že zasahuje do školství. Nabádají kněží, aby těmito lidmi opovrhli.

Hned v dalším Ordinariátním listu pokračují biskupové v kritice zřizování nových školských úřadů a zavádění nových školských zákonů a projevují starost o školství jako takové, protože si myslí, že změna školních záležitostí nijak neposlouží křesťanským školám a jejich kvalitě, právě naopak. Proto dovolují a doporučují občanům, aby se přidali do nově zřizovaných školských rad, ale jen s tím úmyslem, aby tak bránili zájmy a práva katolické církve, rodiny a: *„aby tam jen potud setrvali, pokud by tato práva s dobrým výsledkem hájiti mohli.“* Apelují na rodiče slovy: *„... jest nejprvé jejich (rodičů) právem a jejich povinností pečovati o duševní vzdělání a vychování.“*⁴⁴ Dále se odvolávají na historii a to přímo na město Spartu, ve kterém stát podle jejich názoru nespravedlivě odejmul rodičům právo na jejich děti, ale to i s tím, že zároveň převzal povinnost děti vyživovat. Doufají tedy, že takové časy už nikdy nenastanou a že doba, kdy byly děti vyrvány z rodiny, nikdy neupadne v zapomnění, aby se nemohla vrátit a aby i nadále byly děti vychovávány především v rodinách, protože role rodiny je v životě dítěte nezastupitelná: *„...tyto stanovy jeho v celém světě došly zaslouženého opovržení, a po vše budoucí časy v tom opovržení zůstanou, neboť zajisté ukrutně křivdí každé rodině v nejsvětějším právu jejím.“*⁴⁵

Jirsík byl toho názoru, že škola by neměla upravovat výchovu v rodině, ale měla by ji jen doplňovat. Proto by ve škole neměla být výchovná činnost v zásadním rozporu s výchovou v rodině a škola měla rodinu především podporovat. *„Škola jest řádný ústav pro vzdělávání a vychovávání mládeže, jenž se rodinám k pomoci propůjčuje. Když pak rodičové chtějí neb musí této pomoci použiti, poněvadž své dítky sami nemohou v každém směru dokonale vychovati: tak ovšem jim nejprve ta povinnost nastává, aby pro školu co pomocníci rodiny všelikou obět podnikli, již jest třeba. Ale naproti tomu jsou také rodičové první, kterými přísluší právo, požadovati, aby se školní vyučování shodovalo s domácím vychováním a toho práva je nikdo v světě zbavit*

⁴⁴ Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 29/1869 s. 225

⁴⁵ Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 29/1869 s. 226

nemůže; ba oni jsou svědomím vázáni, žádati od školy, aby jim i jistého rukojemství poskytovala, že bude dobrému vychování domácímú také nápomahati.“⁴⁶ Jirsík tedy chápal školu nejen jako vzdělávací instituci, ale také jako instituci výchovnou, která má spolupracovat s rodinami a tím vychovávat budoucí generaci, Rodič by se tedy podle Jirsíka neměl zodpovědnosti za vzdělávání a výchovu svého dítěte zříkat, ale naopak by měl se školou spolupracovat. Měl by být se školou v úzkém kontaktu, aby bylo snazší na výchově a vzdělávání dětí spolupracovat a vzájemně se doplňovat.

„V této věci nemá se rodina spravovati dle školy, nýbrž naopak škola má se řídit dle rodiny, a škola, kterážby neposkytovala dítěti vzdělání a vychování, jakéž s vyznáním víry jeho souhlasí, kterážby tedy nešetřila svatých práv a povinností rodiny, nemůže od bohabojných rodičů nijak považována býti za pomocný ústav rodiny.“⁴⁷ Podle Jirsíka to tedy byla rodina, která měla udávat výchovný styl a škola měla výchovné působení rodičů podporovat a doplňovat, ne ho měnit, zde ovšem bylo opět zapotřebí toho, aby rodina nejen komunikovala, ale přímo spolupracovala se školským zařízením.

Spoluautoři se proti plánovaným změnám ve školství odvolávají na to, že školy byly do té doby vlastně farní a přijímaly žáky podle vyznání a jen výjimečně byli přijati žáci rozdílného vyznání. Pokládají zde tedy otázku, zda nebude školám ke škodě, když budou přijímáni žáci bez ohledu na jejich náboženské vyznání. Jirsík měl nejspíš starost, že se tím pádem bude zanedbávat výuka náboženství a budou zanedbávány ranní modlitby, protože v případě přijetí žáků různých vyznání by nebylo vhodné nutit žáky jiného vyznání ke katolickým modlitbám nebo opačně. I přes náboženskou toleranci, která tehdy v zemi vládla, byl Jirsíkův názor, že by děti jiného vyznání neměly být nuceny k modlitbám, které jim nebyly vlastní, velmi pokrokový a je tedy zřejmé, že duše dítěte mu byla přednější, než počet oveček, kterým by byl pastýřem. A tak, upozorňují na hrozbu, která byla pro tehdejší katolický svět nejspíše nepřijatelná a nemyslitelná a to: „Dle tohoto zákonného ustanovení mohlo by se tudíž snadno přihoditi, že by nastaly zde a onde a zejména v osadách smíšených čili u víře různých tak zvané školy bezkonfesionální t. j.

⁴⁶ Tamtéž s. 226

⁴⁷ Tamtéž s. 226

takové školy, v nichžto se sice mládež také katechetickým způsobem své sv. víře přiučuje, mimo to však se při ostatním literárním cvičení před mládeží nikdy o katolické víře nemluví.“ To by pak dále, jak píší, vedlo k tomu, že by se učitelé nemohli dovolávat katolické víry a vlastně by přestali fungovat: „... co spoludělník duchovního pastýře při církevním vychovávání školní mládeže, aniž by byl více úplně spolehlivým pomocníkem a zástupcem katolických rodičů při vzdělávání jejich dětí, kteréž předce mají dle své víry cvičeny býti.“⁴⁸

V Ordinariátním listě z roku 1870 bylo vydáno nařízení týkající se výuky náboženství na školách. Jirsík zde nařizuje, aby na gymnáziích a reálných školách diecéze vyučovali náboženství duchovní, kteří jsou v tomto oboru odborníky, a podle odborné literatury k tomu určené. A aby této výuce věnovali ranní hodiny, kdy děti ještě nejsou unavené a navíc doporučuje každý den výuky modlitbou začínat i končit. A nezapomíná zde ani na náboženskou svobodu, tedy aby děti jiného vyznání nebyli k modlitbám nuceny.⁴⁹

Od chvíle, kdy bylo školství převedeno pod státní dozor, nepíše již Jirsík o vzdělávání a výchově dětí téměř vůbec. V Ordinariátních listech se vyjadřuje jen k potřebě vzdělávání dětí a mládeže v katolické víře. Příčinou těchto Jirsíkových vyjádření byla nejspíš především nařízení, ze kterých vyplivalo, že náboženství se na školách se nadále bude vyučovat podle počtu žáků jednotlivých vyznání, kteří školu navštěvovali, aby tím byla alespoň částečně zachována náboženská svoboda. Jirsík proto podporoval katolíky ve víře alespoň slovem, když vliv církve na školy byl natolik omezen. A také se je snažil varovat před nastupujícím trendem té doby, trendem kdy mnoho lidí začínalo být ve školách nevěřících, tím pádem tam často panovala náboženská svoboda. V OL jsou od té doby vydávána především nařízení c. kr. školské rady a ministerstva a dalších orgánů státu, ke kterým se Jirsík nevyjadřuje.

Roku 1871 byl vydán Ordinariátní list číslo 6, ze kterého se dozvídáme, že i když bylo školství již pod státní správou, byly školy i učitelé často finančně podporováni církví. Školy byly prý často na kostelní půdě nebo v domě učitele a kostel je nejen podporoval, ale také opravoval na vlastní náklady. To mělo podle nařízení diecéze přestat a jen ty kostely, které měly nadbytky financí,

⁴⁸ Tamtéž s. 226

⁴⁹ Srov. Ordinariátní list Budějovické diecése, 18a/1870 s. 137-138

mohly nadále tyto finance věnovat školám. Ostatní výdaje na školy a učitele se měly hlásit c. k. okresní školní radě.⁵⁰

V OL číslo 13 z roku 1872 je zveřejněn zákon ze dne 20. června 1872 týkající se obstarávání vyučování náboženství na veřejných národních a obecných školách jakož i nákladu na ně. Podle zákonů z let 1868 a 1869 bylo církvím a náboženským společnostem uloženo bezplatně na školách vyučovat náboženství. Nový zákon pak jen ustanovují, jakým způsobem má být výuka organizována a na koho se v případě potřeby obrátit. Píše se zde i o středních školách, na kterých mělo být zajištěno vyučování každého vyznání, které má na škole zastoupení alespoň v počtu 20 žáků. Jsou zde upraveny i způsoby financování vyučování náboženství, způsob, kterým měli být vybíráni učitelé náboženství. Také zde bylo řešeno, komu je tento zaměstnanec podřízen.⁵¹

V OL číslo 14 z roku 1872 je zveřejněno *Nařízení c.kr. ministra duch. zálež. a vyučování* z dne 8. května 1872, v příčině okresních porad učitelstva na školách obecných. V tomto dokumentu je nařizováno, aby se v každém školním okrese jednou za rok konalo shromáždění učitelů, na kterém se budou řešit nejzásadnější problémy, jako jsou učební plány a cíle vyučování jednotlivých tříd, knihy, čítanky a učební materiály, které mají být používány pro výuku, teorie i praxe metod vyučování, mateřské a ženské školy, a další naléhavé problémy, které učitele a vzdělávání tížily. Mimo jiné se mělo jednat také o dalším vzdělávání učitelů. Další vzdělávání učitelů muselo Jirsíka těšit, protože on sám zdůrazňoval, aby učitelé nebyli jen vysloužilí vojáci, jak tomu často bylo, ale aby to byli vzdělaní lidé, kteří pak budou moci odborně vzdělávat budoucí generace.⁵²

V Ordinariátním listu z 21. srpna 1872 je vepsána informace o přijímání nových dívek „*na vychování, vycvičení a ztravu*“ do školy. Tu vedly školské sestry Jirsík a tento ústav plně podporoval a.⁵³

Po oddělení školství od církve Jirsík mnohem více nabádá rodiče, aby se starali o duchovní vzdělávání svých dětí. Apeluje na rodiče, aby nesklouzli k trendu stále menší důležitosti náboženství v životě člověka a aby vedli své

⁵⁰ Ordinariátní list Budějovické diecése, 6/1871 s. 21

⁵¹ Srov. Ordinariátní list Budějovické diecése, 13/1872 s. 49

⁵² Srov. Ordinariátní list Budějovické diecése, 14/1872 s. 53- 56

⁵³ Srov. Tamtéž s. 56

děti především k péči o duši. Jak píše Jirsík, nejeden rodič si stěžuje na nezdárnost svých dětí, ale kdo jiný je často za touto nezdárností, než právě rodiče, protože kde jinde je základ výchovy, než právě v rodině.

Velmi překvapující věcí, která byla otištěna v ordinariátních listech je *vynesení c. kr. zemské školní rady z dne 24. března 1874, č. 122, jímžto se zapovídají dětská divadelní představení*. Jirsíka toto vynesení nejspíš nijak nepotěšilo, naopak ho asi popudilo, protože vždy podporoval kulturu, ať to byly divadelní spolky, spolky pěvecké nebo jiné. Ovšem Jirsík se nikdy nevzpouzel proti nařízením, která byla schválena, ať byl jeho názor na schválené záležitosti jakýkoliv. V dnešní době je divadlo neoddělitelnou součástí vzdělání mladého člověka. V tomto nařízení se ale všechna divadelní představení zakazují a povolena jsou jen ta, která mravně neohrozí mládež a u kterých budou přítomni rodiče, aby tak mohli dohlédnout na svá dítky. Takže škola se vlastně z těchto divadelních představení vylučuje úplně.

V OL číslo 23 a 24 roku 1874 byly zveřejněny informace o vyučování ve sv. náboženství na školách obecných a měšťanských. Je zde určeno, jakým způsobem mají učitelé žákům látku rozdělovat a přednášet. Rozdělení a opakování učiva je zde vysvětleno tím, že: *„... probráno-li jisté učivo jednou, nezanechává obyčejně v dítěti dojmu trvalého; dojmy prvním přednášením vzbuzené potřebují obnovení a občerstvení. Kde v prvním roce scházelo porozumění a pochopení, tu doplňuje a zdokonaluje se v roce druhém a třetím.“*⁵⁴

V Ordinariátním listu číslo 1 z roku 1878 píše Jirsík o jistotě lidské smrtelnosti, která jednou potká každého z nás. Píše zde zároveň o tom, co ho v souvislosti s tím trápilo a to, že lidé se chovají tak, jako by je smrt nikdy potkat neměla. Varuje lid před bažením po majetku, hmotných statcích a nezřízených radovánkách života. Kárá lid diecéze, že proto všechno bažení a radování zapomínají na svou konečnost, a na to, že jednou se budou muset zodpovídat Bohu. Připomíná, že podle Božího zákona mají všichni „*světiti den Páně*“ a ne se věnovat honbě zvíře, stavbám domů nebo pracovat na polích. K práci a radovánkám přeci mají v týdnu šest dní. Napomíná tak především vyšší vrstvy

⁵⁴ Ordinariátní list Budějovické diecéze, 23 a 24/1874 s. 90

obyvatelstva a třídu vzdělaných lidí, kteří by měli jí t příkladem, právě proto, že jsou vzdělanější a mají větší znalosti než ostatní. Vzdělání Jirsík vždy podporoval a teď ho nanejvýš mrzelo, že právě jím podporovaní se k víře, ve které se snažil lid diecéze vychovávat a vzdělávat, otáčejí zády.⁵⁵ To mohlo být způsobeno tím, že se lidé inspirovali v osvícenství, které bylo v zahraničí mnohem intenzivnější a zaměřené právě proti církvi.

Jirsíka trápí, že v tehdejší neutěšené době fakt, že stále menší počet lidí chodil do kostela. Místo toho se lidé honili za penězi a čas, který by měli věnovat Bohu, modlitbě, rozjímání a vlastnímu rozvoji, raději promrhávali v radovánkách a neuvážených veselostech. Jirsík podporoval mladé, aby si radovánky užívali a aby slavily, ale vždy s mírou a aby nezapomínali na dobré mravy. Jirsíka trápí také to, že stále více lidí, kteří se sice nazývají křesťany, ale zříkají se kostela, přikázání, přijímání, zpovědi i půstu, který se, jak píše Jirsík, za poslední dobu tolik zmínil. To podle Jirsíka vede nejenom k tomu, že jsou tím pohoršováni věřící, ale především k tomu, že je tím kažena křesťanská mládež. Proto tyto „věřící“ vyzívá, aby, když neberou ohled na sebe, brali ohled alespoň na ostatní a nepohoršovali a nekazili je svými hříchy a nevhodným chováním.

Dále pak Jirsík přidává varování o dalších mravních neřestech, jako jsou pýcha, nadutost a domýšlivost, která vzniká zatemnělostí rozumu člověka, který se odvrátil od Boha. V dalším bodě pak haní ty, kteří neumí a „*žádosti těla svého v úzdu pojímati a přemáhati*“, ti že se „*brodí v kalužích všelijaké neřesti a nepravosti*“⁵⁶. Varuje lid před nabýváním a hromaděním majetku, ať už dovolenou nebo nedovolenou cestou. Tato horší cesta, tedy krádež nebo podvod, pak následně vede i horším činům, lichvě nebo dokonce k vraždě a je příčinou „*odírání lidu*“ jak po finanční stránce, tak i po stránce duchovní, tedy odpírání jim dnů, které by jinak tito lidé věnovali Bohu. Jan Valerián ale nikdy nebyl proti tomu, aby lidé měli vlastnické právo a neupíral jim ani právo na život v pohodlí, ovšem nesmělo to být pohodlí na úkor ostatních. Sám žil velmi skromně, i když byl velkým milovníkem umění, které sbíral. Ovšem využil každé možné příležitosti, aby peníze, které nevyužil ke svému skromnému

⁵⁵ Srov. Ordinariátní list Budějovické diecéze, 1/1878s. 1-4

⁵⁶ Srov. Tamtéž s. 3

životu, věnoval na dobročinné účely a nabádal k tomu často v Ordinariátních listech také občany diecéze.

Jirsík ale jen nehořekuje nad zkažeností lidu a ke konci svého listu chválí a vyzdvihuje, že je mezi lidmi spousta dobrých křesťanů, kteří těmto novým trendům „*nevěřeckých zásad*“ odolávají a vyhýbají se jim a že se „*posud takové nevěrecké smešlení neujal a srdce vaše neotrávilo*“.⁵⁷

V OL číslo 21 z roku 1880 je zveřejněno Vynesení c. k. zemské školní rady ze dne 14. července 1880, č. 15875, o tom, že *nauce náboženské vyšší počet týdenních hodin věnovati sluší, vyučuje-li se předmětu tomu více tříd společně*. Měl být kladen větší důraz na vzdělávání náboženství ve školách, kde jsou žáci různých ročníků ve společné třídě, aby tak bylo zajištěno stejné kvality vzdělání, jako na školách, kde jsou ve třídách vždy jen žáci jednoho ročníku. Došlo tedy na Jirsíkovy prosby a přání ohledně vzdělávání náboženství. Katolická víra se tedy alespoň částečně opět vrátila do škol ve větším míře tak, jak Jirsík od začátku žádal.⁵⁸

Roku 1881 biskupové společně posílají lidem poselství v podobě Ordinariátního listu. Nabádají v něm lid, aby se vyvaroval nevěrců a aby se věřící lidé společně sdružovali podle toho, jaké mají smýšlení a zájmy. Tak se mohou společně navzájem rozvíjet v bezpečí a v křesťanském duchu, tedy neohroženi bezvěrci. Jak už bylo řečeno výše, Jirsík byl velkým podporovatelem spolků, které měly vést jak ke vzdělávání, tak ke kulturnímu rozvoji lidí s touto myšlenkou tedy musel bezpochyby souhlasit, možná dokonce pocházela právě od Jirsíka samotného. Dále pak upozorňují, aby si lidé pečlivě vybírali mezi knihami a časopisy, které byly mezi lidmi rozšířeny a aby se vyvarovali literatury, která by mohla podkopávat mravnost. Četbu zde biskupové přirovnávají k rozhovoru s člověkem, který může v člověku podnítit mnohé dobré myšlenky, ale může do něj zasít také mnoho špatného. Nezůstávají ale jen u péče o vlastní duši, ale podněcují v lidech také zájem o jejich bližní, které by měli vést po cestě, aby: „*přišlo království Boží ku všem a aby všickni lidé stali se účastnými požehnání jeho*“. Jirsík už i dříve lid podněcoval, aby se lidé

⁵⁷ Srov. Ordinariátní list Budějovické diecéze, 1/1878 s. 3-4

⁵⁸ Srov. Ordinariátní list Budějovické diecéze, 21/1880 s. 81

vzájemně starali nejen o sebe, ale také o druhé, pomáhali jim a snažili se je všemožně podporovat, ať už finančně, materiálně nebo duchovně.⁵⁹

Připomínají zde také svou snahu o to, aby školství zůstalo pod vedením církve. Ovšem přiznávají, že tato jejich snaha byla marná a neúspěšná. Na tomto místě prosí nejenom rodiče, ale všechny věřící, aby nadále podporovali vzdělávání ve víře, aby tak mravnost jejich dětí, jako budoucí generace nebyla ohrožena a aby dětem bylo zaručeno kvalitní vzdělání, když církve neměla v tomto ohledu žádnou další moc kromě vzdělání ve víře a mravní výchovy dětí v kostele. Ovšem pokud školy tyto podmínky neplní a rodiče o této vadě ve vzdělávání svých dětí vědí, aby rodiče alespoň doma ze svých dětí vychovávali mravné a počestné křesťany, šli jim příkladem a nedávali jim špatné příklady, které všude kolem vidí děti i tak, aby se rodiče všemožně vynasnažili držet své děti od tohoto špatného co možná nejdál.⁶⁰

Mluví zde také o tom, že státní orgány mají nést odpovědnost za zákony, které tvoří a volí, kteří svými hlasy posílají své zástupce do těchto úřadů, mají stejně tak velkou zodpovědnost. Snažili se tak vzbudit v lidech zájem o politický život. Stejně jako v prvním pastýřském listu, ve kterém Jirsík nabádal lid českobudějovické diecéze, aby byl jednotný a stál při sobě ve víře, stejně tak i v tomto listu jsou lidé nabádáni k tomu, aby se semknuli a nedali se ošálit nepřitelem, který bude různě útočit nejen na jejich víru, ale možná i na jejich srdce. Prosí věřící, aby byli pevní ve víře a neodvraceli se od církve, která je podporuje a stojí za nimi.⁶¹

V dalším listu pak Jirsík píše o úspěších, kterých dosáhl rakouský spolek Červený kříž. Chválí touto cestou činnost dalších spolků, které Červenému kříži přispívají finančně i materiálně, prosí je, aby ve své pili neustávali, a na konci zapisuje kromě chvály také svou prosbu o další pomoc tomuto spolku.

Dalším zdrojem myšlenek Jana Valeriána Jirsíka byly dopisy, které psal svému příteli Pruchovi, o kterých píše Dr. Ant. Podlaha v Časopise katolického duchovenstva. Jirsík v dopisech píše jak o svých soukromých názorech a myšlenkách tak i o školství, které pro něj bylo celoživotní otázkou.

⁵⁹ Srov. Ordinariátní list Budějovické diecéze. 14 a 15/1881 s. 1-7

⁶⁰ Srov. Tamtéž s. 1-7

⁶¹ Srov. Tamtéž s. 1-7

V dopise z roku 1870, psaném z Vatikánského sněmu, na kterém byl Jirsík přítomen, píše svému příteli, jak moc už se mu stýská po jeho diecézi a jak je špatné, že svoji diecézi tak zanedbává, když v ní není a nemůže tak pracovat, jak by si přál. Omluvil se tedy ze sněmu a odjel zpět do Českých Budějovic, aby mohl vysvětit studenty. Kněžstva bylo v té době v Budějovické diecézi velký nedostatek. Předčasně se vracel také proto, aby mohl být přítomen u zkoušek. Prosil tehdy v dopise Pruchu, aby jeho žádost přeložil do latiny, protože: „*Nejsem latiník, tím však račte Vy býti, protože prosím snažně, račte těch několik slov přeložiti...*“⁶²

Vzhledem ke svému špatnému zdraví, navštěvoval Jirsík pravidelně lázně. Z lázní v Teplicích napsal svému příteli roku 1872 dopis, ve kterém stálo: „... *I to mě těší, že peníze své nezanáším do Němec, nám málo příznivých.*“⁶³, z toho je patrné, že to byla velmi soukromá korespondence, protože Jirsík nikdy veřejně proti Němcům nevystupoval, Čechy i Němce nabádal ke svornosti a jednotě a sám sebe prezentoval jako biskupa obou národů. Ovšem zarputilé vlastenectví v sobě nikdy nezapřel, ač ho obhajoval tím, že chce jen přivést Čechy k rovnoprávnosti s Němci.

16. února 1872 píše Jirsík dopis svému příteli Pruchovi o útrapách, které ho od začátku roku provázely a dělaly mu starosti. Jirsíka trápila situace, kdy se nejen věřící začali odklánět od církve, ale v době, kdy byl v českobudějovické diecézi velký nedostatek kněží, se i kněží často rozhodovali, zda raději neodložit Bibli a nedat se na jiná povolání. Tím trpěl nejen Jirsík, ale celá diecéze, ve které byl od začátku Jirsíkova episkopátu velký nedostatek kněží. Vliv západního osvícenství a tedy i odklon od církve možná dorazil i do Čech, ač byl průběh osvícenství v Čechách zcela odlišný.

Jirsík měl ve zvyku při svých vizitačních cestách po diecézi navštěvovat školy a dětem při těchto návštěvách darovat knihy, obrázky a další tištěné materiály, kterými se snažil podpořit nejen vzdělávání dětí, ale také vzdělávání dospělých, protože doufal, že když děti tyto tištěné materiály donesou domů, probudí zájem také u svých rodičů. Svěřuje se tedy ve stejném dopise svému

⁶² PODLAHA, A. K životopisu Jana Valeriana Jirsíka, dostupné na: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=29103>

⁶³ Tamtéž

příteli také s další znepokojující věcí a to, že při své vizitaci daroval jedné ze škol knihy, mezi kterými byly také knihy, z nichž jedna byla proti školnímu zákonu a druhá proti civilnímu manželství. Jirsík se ale hájí, že ač ví, že tyto svazky nejsou vhodnou četbou pro mládež, dostanou se jejich prostřednictvím k dospělým, které chtěl Jirsík touto cestou také poučit a vzdělat. Mrzelo ho ovšem, že oba tamější kaplani byli tou dobou stíháni a že tento osud potkal také jeho- Jirsíka. Ten byl kvůli tomuto incidentu vyšetřován krajským soudem. Velmi dobře si uvědomoval, že jeho vliv nemohl zůstat bez povšimnutí a že byl tehdy na biskupy namířen přísný pohled, který sledoval veškeré jejich činnosti. Jirsík ovšem nebyl jediný, kdo byl takto stíhán nebo sledován, vyšetřování byli i jiní biskupové.⁶⁴

Jirsíka ovšem trápily také poměry ve školství, které začaly postupem času, kdy začalo porušování konkordátu, vytlačovat víru ze škol. 31. prosince 1872 píše svému příteli dopis, ve kterém stojí: *„Zdejší národní školy chtějí být úplně pohanské. Náboženství už částečně tím ze škol vypudili, že katechetům zastavili plat. Já teď tam posílám Alumny IV. roku, abych aspoň ty nebohé děti nenechal beze všeho vyučování, dokudž se ta věc od zemské školní rady nerozhodne. Učitelstvo německé a prušáci brojí den co den proti náboženství katolickému, proti církvi a kněžstvu. Jsou zde dva německé ‚letáky‘, kde svůj jed snášejí. Nebylo by divu, kdyby zde všechn lid skrz naskrz pokažen a otráven byl. A já se musím naň dívat, a pomoci žádné! Úřednictvo nic lepšího, lhostejně se na to dívá. Jináče by to bylo, kdyby se tak jednalo proti židům. Bůh sám jediný může to napravit, a od něho toliko očekávám pomoci.“*⁶⁵ Z tohoto listu je znát Jirsíkovo rozhořčení a smutek nad situací ve školství a poměrech státu k církvi, která měla školství tak dlouho pod svou ochranou. Tento stav zůstal téměř nezměněn až do roku 1880, kdy se náboženství konečně začalo oficiálně a za podpory státu navracet do škol.

Ve stejném duchu je pak psán i dopis z dubna 1873, kde si Jirsík příteli postěžoval také na poměry, které nastaly v církvi a stále větší drzost, s jakou necírkevní hodnostáři přistupovali k církvi. Píše tehdy: *„Jak pak dlouho bude se shovívající Bůh dívat na tyto neřesti?“* Jirsíka trápil také vztah Budějovických

⁶⁴ Srov. Tamtéž

⁶⁵ Tamtéž

Němců, který byl k Jirsíkovi velmi špatný: „*Já mimo obecné útrapy a bolesti, kteréž se všemi ostatními společně snáším a trpím, mám ještě osobní, kteréž mi připravují zdejší Němci nevěrci, jest jich hrstka, ale lidé odvážliví a činní, jež ve zdejších dvou německých plátkách bez přestání brojí proti církvi a proti mně, jed svůj vypouštějíce co nejvíce možno, to mne donutilo, zarazit katolický německý list, aby pokudž možno obyvatelstvo německé docela pokaženo nebylo.*“⁶⁶

Němci dokonce na protest proti svému biskupovy odešly z jeho bohoslužby k příležitosti narozenin císaře Františka Josefa. A pravidelně se zvedali a odcházeli i z dalších jeho bohoslužeb.⁶⁷

Stejně tak v listopadu roku 1875 si Jirsík stýská: „*Mnozí kněží nadchlí duchem světáckým, a mnozí nejsou tak horliví, jak by zvláště za těchto neblahých časů měli býti...*“⁶⁸ Jirsík i nadále trápil stav, ve kterém se církev nacházela, stav, za kterého stát církev nijak nepodporoval a církevní hodnostáře hlídal a kontroloval a kněží, kteří měli církev i věřící držet pohromadě se k církvi také otáčeli zády, rozhodovali se, zda ve službách katolické církve zůstat a často odcházeli za nabídkami světského zaměstnání a vidinou většího výdělku.

Od roku 1880 začal Jirsíkovi s jeho vizitačními cestami pomáhat právě jeho přítel ThDr. Karel František Průcha. Ten byl také po Jirsíkově smrti jmenován biskupem českobudějovické diecéze, ale úřad pro svou nemoc nikdy nepřevzal.⁶⁹

Jirsík se ve svých myšlenkách nevěnoval jen výchově a vzdělávání obecně, ale zaměřil se také na pedagogy, jejichž role nebyla vždy snadná, a na jejich vzdělávání a další rozvoj. Tyto myšlenky se snažil Jirsík všemožně realizovat a věnoval učitelům nejen duchovní, ale také finanční i jinou podporu.

Od učitele se podle Politického zřízení školského požadovalo, aby měl zdravé tělo, dobrý zdravý rozum, zdravé smysly a dobrou výřečnost. Měl být bohabojný a svým žákům měl být dobrým příkladem v řečech, způsobech i ve

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ Srov. LAZAROVÁ, S. *Světki a svědci: Jan Valerián Jirsík*, dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123417216-svetci-a-svedci/209562211000001-jan-valerian-jirsik/>

⁶⁸ PODLAHA, A. K životopisu Jana Valeriana Jirsíka, dostupné na: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=29103>

⁶⁹ Srov. Tamtéž

všech skutcích. Měl se také vyvarovat všeho, co by ho uvrhlo v posměch a opovržení. Učitelé byli předpisem důrazně varováni, aby se přestali toulat (tedy rychle měnit místo svého působení), vést zpustlý život a aby zanechali "hluboce zakořeněného pekelného chlastu". Aby toho bylo dosaženo, bylo jim zakázáno hrát na svatbách a v hospodách, kde bývaly jejich hudební výkony často odměňovány právě objednáváním různých nápojů.⁷⁰

Proto, aby se mohly ustavit co nejkvalitnější školy vzdělávající děti nižšího věku, bylo jistě zapotřebí vzdělávací instituce pro učitele, kteří by pak mohli na těchto školách učit. Piaristé tedy k účelu vzdělávání učitelů založili v březnu roku 1791 čtyřtřídní hlavní školu, při které vedli občasné tříměsíční kursy pro přípravu vesnických učitelů. Od roku 1826 byl tento kurz změněn na kurz šestiměsíční, a když byla v letech 1848 a 1849 provedena reforma učitelského vzdělávání, byl v Českých Budějovicích zřízen *učitelský ústav* pro učitele dvou nebo trojtřídních obecných škol a jeho studium bylo prodlouženo na jeden až dva roky. Od roku 1851 zde kromě piaristů vyučovali také světští učitelé a výuka probíhala v německém i českém jazyce.

V roce 1869 bylo učitelské studium reformováno a českobudějovický učitelský ústav se postupně (1871—1874) změnil na čtyřtřídní *C. k. německý ústav pro vzdělání učitelů*, připravující učitele německých škol.⁷¹

Jirsík viděl velkou potřebu ve vzdělávání nejenom dětí, ale také jejich učitelů proto, aby pak mohli dětem učivo co nejkvalitněji zprostředkovat. Jirsík si učitelů i jejich povolání velice vážil, proto je podporoval nejenom finančně, ale také radou. V Ordinariátním listu z roku 1852 se Jirsík vyjadřuje k otázce vzdělanosti a zkoušek učitelů reálných škol a rozdílu v jejich vzdělanosti oproti učitelům nižších škol. Jeho vyjádření je však jen odkazem na nařízení školské rady a dříve vydaných zákonů.⁷²

Roli učitele vnímal jako velmi důležitou ve výchově i vzdělávání. Pokud by totiž učitelé zanedbávali výuku a některé oblasti výchovy, byli by jejich žáci ochuzeni o něco podstatného, to by mělo za následek, že by pak byli

⁷⁰ Srov. MORKES, F. Učitelé a školy v proměnách času . Dostupné na:

<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1092/POLITICKE-ZRIZENI-SKOLSKE-Z-ROKU-1805.html/>

⁷¹ SAK, R. Sto let budovy základní školy v ulici Matice školské v Českých Budějovicích 1901—2001.s. 12

⁷² Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 10/1852 s. 50-51

nevychovaní a nezdvořilí. Vliv školy se podle Jirsíka ukazuje i mimo školu, zejména v kostele. Zejména je patrný na tom, zda žák dokáže být potichu a v klidu, jestli udržuje pořádek a samozřejmě také to, rozumět duši žáka a má mu jít vždy příkladem. A ruku v ruce s péčí o vzdělání jde samozřejmě také péče duchovní.⁷³

Jirsík si ovšem nemyslel, že všechny zodpovědnost za výchovu a vzdělávání dětí by měla padnout pouze na učitele. Učitelé by měli spojit své síly zejména s rodiči. Měli by si uvědomit, jak moc záleží na prvních rocích života dítěte, kdy si vtiskne ty nejdůležitější věci, znalosti a návyky „do srdce“. Pokud budou učitelé s rodiči postupovat jednotně, dokáží se dobře zhostit svého výchovného úkolu. Jirsík přirovnává špatnou výchovu člověka k poli, které zaroste plevelem, když není obdělávané. Ovšem je-li pole obdělávané, nese ty nejlepší plody⁷⁴.

Problematiku vzdělávání učitelů se Jirsík snažil vyřešit otevřením diecézního ústavu pro vzdělávání učitelů, který začal svoji činnost v roce 1856. Velkou pozornost Jirsík věnoval i opravám školních budov v diecézi.⁷⁵ Ale tím v podporování nekončil a dál s velkou vytrvalostí nechával v Ordinariátních listech otisknout informace o nových učebnicích, encyklopediích a další literatuře, která mohla být pedagogům nápomocná při výkonu učitelského povolání a působení na děti.

Aby podpořil vážnost učitelského povolání, viděl Jirsík potřebu zvyšovat učitelům plat a tím pádem zvýšit také školné. Toto zvýšení ovšem nesmělo být takové, aby ze vzdělávacího procesu vyloučilo nemajetné studenty. Stále proto podporoval příspěvky na chudé studenty a sám vždy daroval na vzdělávací ústavy nemalé částky, ač jako biskup neměl velké vlastní finanční prostředky a raději žil skromným životem, aby mohl podpořit děti a tedy budoucnost diecéze.⁷⁶

⁷³ Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 24/1855 s. 185-187

⁷⁴ Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 5/1855 s. 33-35

⁷⁵ Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 22/1855 s. 169-174

⁷⁶ Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 25/1855 s. 193-196

Roku 1870 vyšel 2. října Ordinariátní list č 18a), ve kterém bylo vydáno „*Vrchnopastýřské nařízení v záležitosti vyučování náboženství a náboženských cvičení na středních školách v diecési Budějovické*“. Tam z důvodu nových školských zákonů z posledních let viděl Jirsík jako svoji povinnost připomenout výuku náboženství a náboženských cvičení na gymnasiích a na šestitřídních reálných školách a požádat tak vyučující, aby výuce těchto předmětů postoupili první hodiny ranní výuky „... *duchovní učitelové k tomu povolání a sice vědecké posloupnosti, jakož až posud ustanoveno bylo, dle předepsaných aneb aspoň za dovolené prohlášených učebných kněh. Žádá pak biskupský Ordinariát, aby vyučování náboženskému, pokud možná, postoupeny byly první hodiny ranní.*“⁷⁷

V dalším bodě pak jsou učitelé nabádáni, aby vždy vyučování modlitbou začínali i končili. Ale zároveň biskup neopomíjí ty, kteří jsou jiného vyznání, že nebudou k modlitbám nuceni. Tam, kde je rovný počet různě věřících, tak aby se modlitby konaly v tichosti. V případě, že by učitelé byli proti, spoléhá JVV aspoň na vyučování náboženství, že: „*V každém pádu budiž aspoň vyučování náboženské s modlitbou začínáno a dokončováno, jestližeby vzdor našemu očekávání učitelé ostatních předmětů školní modlitbu opomínali.*“⁷⁸ Jirsík sice nenutil děti jiného vyznání, aby se museli přímo účastnit modliteb, ovšem nechtěl ochudit ani věřící.

Dále pak JVV podporuje učitele i žáky v tom, aby dodržovali církevní svátky tak, jako do té doby a aby se na způsobu a datech slavení učitelé domlouvali s řediteli škol a následně o tom zpravili i Ordinariát.⁷⁹ Jirsík měl od začátku svého úřadu rád, když byl dobře informován o dění v diecézi.

⁷⁷ Ordinariátní list Budějovické diecése.18a/1870 s. 137

⁷⁸ Tamtéž s. 137

⁷⁹ Srov. Tamtéž s. 137- 138

6.2 ČINY JANA VALERIÁNA JIRSÍKA V OBLASTI VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ

6.2.1 PODPORA ŠKOL A JAN VALERIÁN JIRSÍK

Jan Valerián Jirsík se hned po usednutí na biskupský stolec začal věnovat pastoraci i školství. Jirsík se po celou dobu svého působení v českobudějovické diecézi musel potýkat s nemalým soupeřením mezi německou a českou částí obyvatelstva, kde německy mluvící část měla ze začátku ve školských institucích velký vliv. Jirsíka jakožto diecézního biskupa byl také stále narůstající vliv společenského a ekonomického liberalismu, vůči němuž se od počátku až do konce episkopátu ostře kriticky vymezoval.

Hned na začátku upozornil své duchovní, aby se nespolehnali na státní moc a aby sami rozvíjeli vnitřní síly náboženství. A sám šel všem příkladem, když neúnavně využil každou chvíli pro svou systematickou práci k dosažení svých vytčených cílů k fungování a další podpoře diecéze, na kterou měl nemalé nároky.⁸⁰

Jirsík od počátku jeho působení v českobudějovické diecézi dával velký důraz na to, že jednou z největších problematik nejen jeho diecéze je školství a vzdělanost obyvatelstva a to nejen u dětí, ale také u mládeže i dospělých. V Ordinariátních listech nikdy neopomenul otisknout takzvané *Bücherwesen*, později, když Ordinariátní vycházely v českém jazyce nadepsované jako *Literatura*, jakýsi seznam doporučené literatury, kde byl kromě titulu knihy napsán také autor, stručný popis knihy, cena, vydavatel a nechybělo ani to, komu je kniha určena. Mezi doporučenou literaturou se objevovali i časopisy a kalendáře.

Jan Valerián Jirsík byl přesvědčený, že od kvality školství se odvíjí také kvalita duchovního života v diecézi. Přišel ovšem do kraje, kde byli poměry

⁸⁰ Srov. MALINA, Tomáš. Jan Valerián Jirsík - pastýř dvojjazyčného kraje, s. 12

školství stále ještě předrevoluční a v obrovské míře v rukou německého obyvatelstva. Jedním z jeho cílů tedy bylo pozvednutí úrovně vzdělanosti.⁸¹

Pro zlepšení komunikace mezi kněžími a diecézí si jako cíl vytýčil zvětšení počtu kněží, kteří by pak zapojili víru nejen do svátečního, ale i do všedního života lidí v diecézi a tím by pak byli snadněji povzbuzováni ve vzdělanosti a vzdělávání ve víře v daleko větší a přirozenější formě.

Velký nedostatek kněží chtěl Jirsík založením kněžského semináře. Ten byl otevřen 1. října 1853, na odborné předměty ale museli seminaristé docházet do českobudějovického gymnázia, které bylo v té době jak jinak než německé. V semináři se mimo jiné vyučovala také česká gramatika a stylizace, tu zavedl sám Jirsík a ze začátku tyto přednášky také sám konal. Pro seminář získal ty nejlepší učitele. Spolu se silícím společenským a ekonomickým liberalizmem rostl také zájem o studium na gymnáziu a to především zájem českého obyvatelstva. Dále pak měli o studium velký zájem studenti, kteří neměli dostatek financí, aby mohli studovat daleko od domova. Pro ty byla kombinace semináře a gymnázia velmi výhodná. Jirsík často v Ordinariátních listech nabádá obyvatelstvo, aby přispělo na tento seminář místo příspěvku na chudé. V semináři totiž často studovali nemajetní studenti.⁸²

V roce 1858 pak Jirsík podnikl cestu do Říma, kde dostal požehnání pro Studentský seminář od papeže.

Roku 1864 bylo prodloužení povinné školní docházky od 6 do 14 let, zrovnoprávnění obou zemských jazyků ve veřejném životě (ale vždy jen jeden z nich mohl být vyučovacím jazykem na škole), vznik nových školských úřadů a nové vymezení vztahu mezi státem a církví (1870 zrušen konkordát). Škola se tak s konečnou platností stala nekonfesijní institucí přístupnou všem bez rozdílu vyznání. Dozor nad školstvím a povolování nových škol přešly výhradně do rukou státních orgánů, ale zřizovateli škol se mohly stát za určitých podmínek i obce, různé spolky či církevní instituce. V čele školské správy stálo od 1867 obnovené ministerstvo kultu a vyučování, jemuž podléhaly zemské a okresní školní rady; nejnižší správní články tvořily místní školní rady.

⁸¹ Srov. MALINA, Tomáš. Jan Valerián Jirsík - pastýř dvojjazyčného kraje, s. 9

⁸² Srov. Tamtéž s. 13

V Českých Budějovicích byly ustaveny dvě okresní i místní školní rady: česká a německá.⁸³

Místní zastupitelstvo nepřálo rozvoji českého školství, proto muselo sehrát při vzniku a zajišťování českých škol velkou roli jak českobudějovické biskupství, tak i ženské kongregace, Obchodní a živnostenská komora, Beseda českobudějovická, Matice školská nebo Dámský spolek Ludmila. Obdobné spolky a instituce ovšem začaly vznikat také na německé straně. Byl to například Dámský spolek pro zřízení a vydržování dívčí pokračovací školy.

Oba národy tak sehrály při rozvoji školství na Českobudějovicku svoji roli. Velkou pozornost věnovali především do té doby zanedbávanému vzdělávání dívek, jejichž vzdělávání tehdy končilo absolvováním pokračovacích kurzů při hlavní škole. A tak postupem času vznikaly dívčí školy na všech stupních nově vytvořené struktury školství ve městě. Byly to jak národní školy, tak i školy odborné, lycea i učitelské ústavy.

Mimo jiných vznikaly také zcela nové prvky vzdělávací soustavy jako třeba takzvané opatrovny, dnes známě jako mateřské školy. První českou opatrovnou se stala roku 1882 opatrovna v ulici Bedřicha Smetany. Češi i Němci v Českých Budějovicích si uvědomovali, jak velký význam má vzdělávání pro další rozvoj a proto se oba národy snažili vybudovat v každé ze čtyř školských čtvrtí, do kterých bylo město rozděleno od roku 1879, i do okolních venkovských obcí jak školy obecné, a to školy chlapecké dívčí i smíšené, tak i na ně navazující školy měšťanské, chlapecké i dívčí. To pak umožňovalo nejen vstup na různé druhy odborných škol, ale stačilo také k tomu, aby mohlo být započato studium na učitelském ústavu.⁸⁴

Když Jirsík při svých vizitačních cestách zavítal do škol, děti prý v něm hned poznali svého přítele, protože k nim vždy přistupoval s láskou a dělalo mu velikou radost přisedat při jejich zkouškách. Děti vždy hned odložili ostych, protože poznaly, že od Jirsíka se nemají čeho obávat. Po zkouškách pak pro ně měl vždy nějaký dárek- knížku nebo obrázek.⁸⁵

⁸³ Srov. ČEŠKA, Rudolf. Adresář města Čes. Budějovic 1933.

⁸⁴ Srov. Atlas škol okresů: České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Pelhřimov, Písek, Prachatice, Strakonice, Tábor.

⁸⁵ Srov. Památce biskupa Jana Valeriána Jirsíka, s. 54

Školy ovšem Jirsík jen nenavštěvoval, ale také se podílel na jejich zakládání. Jedním z největších počinů, kterých během svého biskupského působení Jirsík v českobudějovické diecézi dosáhl, bylo ustavení českého gymnázia, v do té doby německých Českých Budějovicích, které nebyli vzdělávání českých obyvatel v českém jazyce ani v nejmenším nakloněny. Ačkoliv se tématu gymnázia Jana Valeriána Jirsíka věnovala nepochybně celá řada autorů, je i zde na místě se této slavné kapitole Jirsíkových úspěchů věnovat a dokreslit tak obraz školství jeho doby. Jedním z největších Jirsíkových počinů z dob jeho episkopátu je totiž bezesporu ustavení, vybudování, otevření, provozování a nakonec i zestátnění českého gymnázia v Českých Budějovicích, které dnes nese jeho jméno.

Cesta k tomuto počinu byla bezesporu těžká a dlouhá. Ať už ji ztěžovali budějovičtí Němci, kterým byla česká škola trnem v oku, zastavení Jirsíkova státního platu, kterým měl být Jirsík zastaven při jeho stavbě nebo úřady, které školu nechtěly uznat jako státní a převzít ji do své péče. Žádná z těchto překážek ovšem Jirsíka neodradila a nezastavila v naplnění jeho vytčeného cíle.

Sněm uznával nutnost reformy školství a českobudějovické gymnázium, které bylo do té doby německé, se mohlo proměnit v utrakvistické tedy dvojjazyčné. To ve skutečnosti znamenalo, že čeští žáci mohli na otázky v hodinách náboženství a dějepisu odpovídat mateřským jazykem, tedy česky. Ovšem jen jeden z profesorů ovládal češtinu, a proto toho sami Češi nevyužívali.⁸⁶

Ještě v roce 1862 bylo rozhodnuto, že o vyučovacím jazyce na gymnáziu bude rozhodovat mateřský jazyk většiny studentů, tak byl umožněn vznik českých gymnázií Jindřichově Hradci a písku. Budějovické gymnázium ovšem nadále zůstávalo německé, ač zde byla převaha českých studentů. Bylo to zapříčiněno výjimečnou situací mezi obyvateli, kde převažovali Němci a pro české gymnázium zde navíc nebyli ani učitelé.⁸⁷ Navíc se toto rozhodnutí

⁸⁶Srov. MALINA, Tomáš. Jan Valerián Jirsík - pastýř dvojjazyčného kraje, s.14

⁸⁷ Srov. Tamtéž s. 14

opíralo o názor, že budějovické gymnázium je v jižních Čechách jediné, které ještě Němcům zbylo.⁸⁸

Počínaje novým školním rokem byla pro české studenty gymnázia otevřena paralelní česká třída (Němci jí posměšně říkali přívěsek). Atmosféra mezi Němci a Čechy se nadále zotřovala. V roce 1864 bylo v Prachaticích otevřeno německé gymnázium. Ovšem vzhledem k tomu, že více než 2/3 studentů čtyř jihočeských gymnázií bylo českých a pouze dvě z těchto čtyř gymnázií byla česká, česká veřejnost tuto situaci chápala jako diskriminaci českého obyvatelstva. Školský rada Svoboda ještě stihl s pomocí Jirsíka zajistit, aby byla zřízena česká paralelní kvarta pro školní rok 1866/1867 a poté došlo k jeho odvolání, o které se zasadilo městské zastupitelstvo.

Jirsík viděl potřebu kvalitního vzdělávání pro studenty v mateřském jazyce, a proto se rozhodl nabídnout vládě, že pokud by byly české paralelky přeměněny v nižší gymnázium, poskytl by jim zdarma potřebné prostory. Zároveň byla vládě poslána petice za zřízení českého gymnázia v Budějovicích. Vláda na petici ovšem nijak nezareagovala a jihočeská zastupitelstva proto využila příjezdu císaře do Prahy a vyslala k němu deputaci s žádostí o zřízení budějovického českého gymnázia. Panovník byl žádosti kladně nakloněn a ministerstvo kultu a vyučování poslalo budějovickému zastupitelstvu otázky, podle kterých se následně mělo rozhodnout o založení nové školy. Městské zastupitelstvo odpovědělo podle návrhu školní komise, kde byl zpravodajem Wendelin Rziha, který byl silně protičesky založený. Proto bylo výsledkem snah o české budějovické gymnázium naprostý krach a vláda začala o novém českém gymnáziu jednat s Třeboní.

V ten okamžik se do sporu o české gymnázium v Budějovicích vložil Jirsík a poslal na ministerstvo dopis doplněný spoustou podpisů a s nabídkou nejen prostor pro nové gymnázium, ale také s nabídkou topiva a učebních pomůcek zdarma. Aniž by čekal na odpověď ministerstva, oznámil svůj úmysl o založení gymnázia občanům diecéze a okamžitě začaly přicházet nejen finanční dary, ale také stavební materiál. Zde bylo krásně vidět, jak obyvatelé diecéze stáli za

⁸⁸ Srov. SKŮPOVÁ, Vladislava. Život a dílo českobudějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka.

svým biskupem a podporovali jeho práci a snahu o zvýšení kvality vzdělanosti.⁸⁹

Podle Hoffmanna (1878) pronesl Jirsík k příležitosti položení základního kamene českého gymnázia v Českých Budějovicích dne 22. 4. 1868 řeč, ve které pravil, že: „*za svých 17 těch let biskupského úřadu své hodnosti trpkých zakusil chvílí, ale tento den že považuje co náhradu a odměnu, kterouž mu učinil Hospodin*“. Dále vykládal, proč před 15 lety založil seminář pro studenty a vzpomněl i na to, jak přicházela veliká pomoc z celé diecéze. Dále pak když přecházel k řeči o započaté stavbě nové, děkoval za hojnou pomoc, které se již dostalo důležitému podniku tomu. Pravil, že se odhodlal k dílu tomu (postavení českého gymnázia) proto, aby studentský seminář rozšířil a také proto, aby vyhověl prosbám z přemnohých stran k němu vznešených, by podal důkaz, že má pravou péči o všechny svěřence své ať jsou Češi nebo Němci. Kdyby v Budějovicích nebylo českého gymnasia, nemohli by v studentském semináři vzdělávati se chovanci, kteří by někdy v celé diecési mohli působiti tak, jak toho jest potřebí; neb rozum a zkušenost učí, že může česká mládež ve vědě prospívati a druhému zemskému jazyku s prospěchem se učiti, když se jí ve škole vykládá v řeči srozumitelné, v přirozeném jazyku mateřském. Jako důvod, proč nechal ke školám přistavět chrám zasvěcený právě sv. Václavovi, uvedl, že je to z toho důvodu, že před 400 lety byl v Budějovicích kostel, který byl zasvěcený právě sv. Václavovi, ale protože z něj nezůstal kámen na kameni, jest dlužno, aby v Budějovicích chrám nový dán byl opět pro ochranu svatého knížete českého. Při této slavnostní příležitosti nezůstalo jen u českého jazyka a Jan Valerián Jirsík promluvil také v němčině, když děkoval za čestnou účast z německé strany při této slavnosti a dále pak vykládal stručně příčiny, proč stavbu školy a kostela podnikl.⁹⁰

Hned další den, tedy 23. 4. 1868 vydal Jirsík zvláštní pastýřský list, ve kterém píše o velké radosti, kterou mu způsobilo pokládání a svěcení základního kamene gymnázia a nového kostela, podle jeho slov: „*...u přítomnosti nesčíslného zástupu věrného křesťanského lidu se všech stran, až i*

⁸⁹ Srov. MALINA, Tomáš. Jan Valerián Jirsík - pastýř dvojjazyčného kraje. České Budějovice: Jihočeské centrum vzdělávání pedagogů, 1993, 32 s.

⁹⁰ Srov. HOFFMANN, J. Studentský Seminář v Českých Budějovicích, s.52

vzdálených míst a krajin k této slavnosti přišedšího. Bylo to zajisté mysl i srdce rozjařující podívání na ty nesčítatelné zástupy, jenž láskou a věností k Bohu, církvi a vlasti nadšení z celého okolí do Budějovic zavítali, aby zbožnou a vlasteneckou mysl svou osvědčili a spolu svému biskupu patrný důkaz dali, že zcela souhlasí a schvalují, co on právě podnikl a k místu přivésti chce.“

Dále popisuje co je příčinou toho, že se odhodlal ke stavbě gymnázia: „Abyste se přesvědčili jako snažnost mám o to, aby synové vaši, kteří se dají na studie, nabyli potřebného vědeckého poznání a aby v bázni Boží a v duchu křesťanském k radosti vaší i k radosti a ke blahu svaté církve byli odchováni.“ Dále pak přidává ještě třetí příčinu toho, proč vydal tento zvláštní pastýřský list a tou příčinou je podle jeho slov: „*abych sobě vyžádal od vás nějaké podpory a pomoci k zdařilému a šťastnému vyřízení započatého díla... Obětujte na ten ústav, z něhož i nejzazší potomstvo vaše se radovati a bohdá hojné ovoce požívati bude, nějaký dárek, jedenkaždý dle možnosti své, a by to byl krejcar. Obětovati to budete na školy, v kterýchžto se vzdělávati bude vaše budoucí kněžstvo. Obětovati to budete na chrám rodáka a patrona našeho sv. Václava, kterýž před trůnem Spasitele našeho, Pána Ježíše Krista, mocným jest naším zástupcem a orodovníkem.*“ Hoffmann pak popisuje reakci na tento list následující: „*Slova vrchního pastýře nezůstala bez účinku. S nevidanou a neočekávanou ochotou přispíval každý, okresní zastupitelstva, obce, záložny, korporace, jednotlivci, jak kdo mohl. Snaživá láska našla mnohou cestu, aby aspoň malého poskytnouti mohla dárku. Tak n. p. služebná dívka z osady Strunkovické, aby též něčím přispěti mohla, prodala své vlasy a s radostí obětovala výtěžek 40 kr. Zároveň pečováno, aby stavba rychle pokračovala. Sotva minuly tři měsíce již stála rozsáhlá budova gymnasiální pod střechou, a nebylo pochybnosti, že by v čas nebyla ukončena.*“ Zdálo se také, že vyjednávání o gymnáziu s Třeboňskou obcí bylo zastaveno, a když se c.k. okresní přednosta Ignác Grüner podal Jirsíkovi dotaz, zda by v případě, že by nová stavba nebyla včas dokončena, nebo by se z jiné příčiny nemohla budova hned užívat, by se Jirsík postaral o jiné vhodné prozatímní místnosti, nerozpakoval se biskup Jirsík odpovědět, že s úplnou jistotou se o místnosti gymnázia postará, i kdyby měl pro tyto účely zapůjčit vlastní rezidenci.

V červenci téhož roku byl doručen dopis, který doufající českobudějovické obyvatele informoval o výnosu, kterým vysoká vláda rozhodla, že nenalezla příčiny toho, aby bylo jednání o českém gymnáziu, které mělo být postaveno v Třeboni, přerušeno. A tak ministerstvo ponechalo „*Jeho Excellenci nejdůstojnějšímu panu biskupovi na vůli*“, že pokud skutečně potřebuje pro svůj seminář nižší gymnázium, může si jej zřídit jako privátní ústav, který bude-li vyhovovat zákonným podmínkám, mlže obdržet právo veřejnosti.⁹¹

Tak byly zdánlivě zničeny všechny naděje českobudějovického obyvatelstva a jejich biskupa na to, že by bylo právě jejich gymnázium státní a německy mluvící obyvatelstvo mohlo ten den slavit velký triumf, kterého dosáhli na úkor Čechů. Jirsík prý tehdy prohlásil: „*Nutí mne, abych ještě větší věci podniknul; nuže, na mé osobě nic sejtí nemá. Nezřídím nižší, ale hned vyšší české gymnasium a chci k tomu bedlivě přihlížeti, aby bylo ústavem veřejným a vůbec dokonalým.*“⁹² Tím ovšem nebyly práce zastaveny a gymnázium bylo otevřeno jako biskupské. Potřeba českého gymnázia byla pak potvrzena teprve, když 22. 2. 1869 navštívil gymnázium c.k. školní inspektor zemský Dr. Josef Köhler, aby se přesvědčil, jestli gymnázium vyhovuje udělení práva veřejnosti. To se naplnilo 19. 6. 1869, kdy bylo gymnáziu ministerstvem kultu právo veřejnosti přiručeno a tak hned v prvním roce fungování vydávalo žákům vysvědčení, které mělo státní platnost. Nedlouho na to byli také všichni profesori gymnázia potvrzeni ve svém úřadu. Začátkem školního roku 1871-72 pak bylo 23. září 1871 rozhodnuto, že biskupské české gymnázium v Budějovicích přejde do státní správy.⁹³ Císař totiž jmenoval Hohenwarta předsedou ministerstva, ve kterém byla správa školství svěřena Čechovi-Jirečkovi.⁹⁴

„Takový úspěch ovšem pro Jirsíka nezůstal bez pomsty z německé strany. Němci pokládali Jirsíkův čin za bezprávi a útok na svou národní držbu a proto když roku 1867 povolil císař biskupovi k jeho kongruie přídavek 3000 zl. ročně

⁹¹ Srov. HOFFMANN, J. Studentský Seminář v Českých Budějovicích, s. 54

⁹² Památce biskupa Jana Valeriána Jirsíka, s. 14

⁹³ Srov. HOFFMANN, J. Studentský Seminář v Českých Budějovicích, s. 55

⁹⁴ Památce biskupa Jana Valeriána Jirsíka, s. 14-15

*po dobu jeho úřadování, německá většina říšské rady hlasující o rozpočtu na rok 1869 se postavila proti císaři a příspěvek nechválila.*⁹⁵

Dalším velkým Jirsíkovým činem na poli výchovy a vzdělávání je bezesporu otevření Ústavu pro hluchoněmé. Na takto znevýhodněné se v té době příliš nemyslelo a pohlíželo se na ně jako na společnosti neprospěšnou část obyvatelstva, která byla spíše trpěna, než aby se někdo příliš zaobíral její výchovou a vzděláváním. Takto popisují začátky ústavu pro hluchoněmé B. Bažil- N. Kraml. v knize vydané k příležitosti odhalení Jirsíkovi sochy: *„Bylo to ještě za dob jeho studií theologických, kdy jda jednou obvyklou svojí procházkou, p. biskup Jirsík uzřel tvora zcela opuštěného a zanedbaného, ve kterém seznal ubožáka, postrádajícího sluchu i řeči, duševně zanedbaného, jenž sloužil pro necitelnou kratochvíli nezvedených dětí i dospělých lidí. Pohnulo se šlechetné srdce budoucího biskupa nad nešťastníkem tímto a přemýšlel, jak by se dalo jemu i mnoha stům jemu podobných ubožáků pomoci. Seznal, že jakákoliv pomoc hmotná neměla by trvalého výsledku, neměla-li by pevného základu morálního. Myšlenku tuto nepustil již se zřetele...Když vůlí Boží pověřen byl vedením stádce svého nezapomněl na ty nejposlednější ze svých oveček a všechn volný čas věnoval uskutečnění své myšlenky.*“⁹⁶

Jirsík viděl velkou potřebu ve vzdělání dětí, které měly znevýhodnění a to nejen finanční, ale také zdravotní. Chápal, že není možné takto znevýhodněné děti naplno zařadit do běžného vzdělávacího procesu, ale také věděl, že by nebylo správné tyto děti nevzdělávat vůbec, což byl v té době naprosto pokrokový názor. V té době byly založeny již dva ústavy pro hluchoněmé a to v Praze a v Litoměřicích. Kapacita těchto ústavů však zdaleka nepostačovala. Jen v budějovické diecézi bylo v roce 1870 dohromady 74 hluchoněmých dětí ve věku od 8 do 13 let, které byly schopné se zapojit do vzdělávání, ovšem chyběl zde pro ně ústav, který by vyhověl jejich potřebám.

Proto na Jirsíkův popud byl sestaven zvláštní přípravný výbor, který poté založil Spolek k vydržování ústavu hluchoněmých. Stanovy spolku potvrdilo 4. září 1871 c. k. místodržitelství. Předsedou spolku byl budějovický biskup, členy pak význačné osobnosti města, právníci, lékaři, továrníci, učitelé a církevní

⁹⁵ Srov. Tamtéžs. 14

⁹⁶ Tamtéž s. 49

hodnostáři. Vedení spolku zajistilo vhodnou budovu a učitelské síly. Jako ředitel ústavu hluchoněmých nastoupil kněz Antonín Picconi. Pracoval s hluchoněmými žáky dva roky v Pražském ústavu pro hluchoněmé. Jako učitelky působily dvě řádové sestry z kongregace chudých školských sester z Horažďovic. V říjnu 1871 začal první školní rok se 14 chovanci (10 hochů, 4 děvčata). To bylo v tom stejném toce, kdy bylo gymnázium převedeno pod státní správu.

Provoz ústavu byl hrazen z příjmů spolku a z darů živnostníků, továrníků a šlechty. V roce 1873 byla připojena k ústavu sousední budova. Děti stále přibývalo. Každý školní rok byl zakončen veřejnou zkouškou, které mohli přihlížet nejen rodiče, ale i ostatní obyvatelé města. S většími potížemi je ústav zachoval až do dnešních dnů pod názvem Mateřská, základní a střední škola pro sluchově postižené.⁹⁷

U Jirsíka ovšem nezůstalo jen u vzdělávání mužů. Jak píše Louková – Hezká: „...nejen příští otcové, ale i příští matky měly se vzdělávat v mateřském jazyce. I povolal k tomu účelu do Budějovic kongregaci Školských sester a založil školu u sv. Josefa.“⁹⁸ Jirsíkovi, jak už bylo zmíněno, neleželo na srdci jen vzdělávání chlapců, ale zasadil se také o vzdělávání dívek a to vzdělávání v českém jazyce. Roku 1864 založil český dámský spolek soukromou vyšší dívčí školu obecnou o dvou ročnících pro dívky, které již vychodily školu obecnou, ovšem německou. Jirsík měl tuto školu ve velké oblibě a několikrát zde dokonce předsedal zkouškám. Jirsíkovi ovšem neuniklo, že českých dětí byla v té době v Českých Budějovicích již polovina a proto se snažil vyhovět českému lidu a jeho potřebám po vzdělání v mateřském jazyce.

K tomu účelu zakoupil Rudolf Pfeiffer, Jirsíkův rádce, roku 1870 na Vídeňském předměstí dům č. 105, na jehož místě byl vystavěn dům s výhledem na městské sady. 5. října 1871 pak byla v tomto domě otevřena první česká obecná dívčí škola u sv. Josefa. Do čtyř tříd bylo zapsáno 120 dívek. Jejich počet se ovšem do konce roku rozrostl až na 170.

Při svěcení kaple pak Jirsík promluvil o tom, jak je potřeba, aby byla dívčí mládež vychovávána v mateřském jazyce, protože na mravně-náboženské

⁹⁷ Dostupné na: <http://www.sluchpostcb.cz/historie-skoly/> (roku 2014)

⁹⁸ Památce biskupa Jana Valeriána Jirsíka, s. 23

výchově v rodném jazyce leží blaho rodiny. Jirsík si tedy určitě uvědomoval, jakou roli má matka při výchově dítěte a jaký blahodárny vliv na budoucí vývoj dětí má matka, která dobře ovládá řeč, kterou na dítě působí a jak špatně na dítě působí matka, která neovládá ani svoji mateřštinu.

Pro potřeby založení knihovny a pro školní pomůcky byla ustavena sbírka. Jedním z největších a pravidelných dárců tomuto ústavu byl Jan Valerián Jirsík.

Vedle školy obecné byla hned od začátku zřízena také škola ženských ručních prací pro dívky škoie odrostlé. Roku 1877 byla do domu umístěna také vyšší dívčí škola, která měla zprvu jen jeden a později dva ročníky. Tato škola byla společně s dětskou opatrovnou vydržována Maticí školskou.⁹⁹

6.2.2 PODPORA VZDĚLANOSTI V DIECÉZI

Jednou z největších ideových myšlenek Jana Valeriána Jirsíka bylo to, aby dobrým pilným a schopným studentům bylo umožněno kvalitně a levně (v některých případech i zdarma) vystudovat.¹⁰⁰ I mezi lidem diecéze šířil zprávy o vzdělávacích ústavech a jejich úspěších a lidu dával možnost, aby mohli na tyto vzdělávací ústavy finančně přispívat, kupříkladu místo příspěvku na chudé a potřebné. V OL pak byly zveřejňovány dary pro tento seminář- jméno a suma, kterou dotyčný přispěl.

Od začátku svého úřadu se snažil, aby byli lidé v diecézi jednotní a snažil se nikomu nestránit podle jazykové nebo národní příslušnosti. Ve své diecézi ale všemožně podporoval český jazyk, který byl v té době potlačován a snažil se, aby se děti měly možnost nejprve naučit cizí jazyk a až poté se v něm vzdělávat.¹⁰¹

V své diecézi Jirsík kladl důraz především na kvalitu jazykového vyučování. V roce 1855 nařídil, že je potřeba, aby se výuka německého jazyka u českých studentů řídila pevně danými směrnici z roku 1853. Podle těchto směrnic měli být v prvé řadě přezkoušeni zejména vyučující, aby se ukázala jejich

⁹⁹ Srov. Polanský, A.: Dívčí škola u sv. Josefa, Památce biskupa Jana Valeriána Jirsíka

¹⁰⁰ Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 8/1853 s. 62-64

¹⁰¹ Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 1/1852 s. 1-3

způsobilost k výuce.¹⁰² Jirsík často zdůrazňoval, že výuka na školách by měla probíhat v mateřském jazyce. Výuku v cizím jazyce (nikoli cizího jazyka!) by zařadil až do vyšších školních ročníků, kdy již dítě ovládá svoji mateřštinu a rozumí cizímu jazyku, ve kterém má výuka probíhat. Začít od prvních tříd kupř. v českých školách výuku v němčině Jirsík pokládá za naprosto nesmyslné a špatné, protože dítě, které jazyk nezná, absolutně není schopné porozumět obsahu výuky. Každá škola by si sama měla rozhodovat o tom, od jakého ročníku se bude výuka konat v cizím jazyce.¹⁰³

V roce 1855, tedy čtyři roky po svém nástupu na biskupský stolec, informoval diecézi o založení večerní a nedělní školy pro ty, kteří potřebují vzdělání pro výkon svého zaměstnání. Jednalo se o školu pro dospělé, ale Jirsík byl v tomto ohledu přesvědčen, že vzdělávání dospělých se stanem příkladem pro děti a tak budou mít o své vzdělávání zájem ony sami, protože uvidí na příkladu dospělých, že vzdělávání vede k vyšší životní úrovni a je nezbytně nutné nejen proto, aby člověk dobře vykonával své povolání a tedy lépe naplňoval své materiální potřeby, ale také proto, aby byl jeho život bohatší a kvalitnější duchem.¹⁰⁴

V otázce rozšiřování vzdělanosti a zvyšování kvality školství pak Jirsík viděl potřebu zvyšování školního. Tím chtěl ovšem pozvednout nejen vážnost učitelského povolání, ale také motivovat učitele ke zlepšování kvality výuky.¹⁰⁵

V roce 1861 vešla v platnost únorová ústava, ve které vznikl prostor pro řešení nastalé situace, ve které velká část studentů, kteří měli jako svůj mateřský jazyk češtinu, se nevzdělávali ve svém mateřském jazyce. Jirsík vzdělávání v mateřském jazyce podporoval a doporučoval a to minimálně do doby, než vzdělávaný ovládne dostatečně cizí jazyk.¹⁰⁶ Jirsík se dokonce stal jedním z pěti virilistů českého sněmu a v roce 1862 aktivně podpořil a žádal jazykovou rovnoprávnost a to především na školách.

¹⁰² Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 5/1855 s. 33-35

¹⁰³ Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 16/1855 s. 121-133

¹⁰⁴ Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 14/1855 s. 105-106

¹⁰⁵ Srov. Erlass des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese. 25/1855 str. 193-196

¹⁰⁶ Srov. MALINA, Tomáš. Jan Valerián Jirsík - pastýř dvojjazyčného kraje, s. 15

Jirsík nepodporoval jen vzdělanost, ale také spolky, kterých byl velkým propagátorem, a které do své diecéze uvedl nebo byl sám iniciátorem jejich vzniku. Dal podnět k založení řady kněžských i laických církevních spolků, například Spolek katolických tovaryšů, kteří hráli střídavě česká i německá divadla. Tento spolek Jirsík inicioval s cílem získat mladé lidi z dělnické třídy pro církve a formovat je v době, kdy se začali vlivem okolního světa odcizovat církvi.

Velký význam měl mezi spolky fond na podporu kněží, kteří se, ne vlastní vinou, ocitli v hmotné nouzi. Jirsík ho dal založit roku 1863 jako Fond svatého Mikuláše. Dále pak Spolek křesťanských matek a spolky jinošské a panenské. A při svých častých vizitačních cestách neopomínal podpořit také chudobince, v Českých Budějovicích založil Spolek pro ošacení chudé mládeže. Obyvatele diecéze často v Ordinariátních listech vybízel, aby na spolky, chudé, nemocné lidi a především děti přispívali, aby k nim nebyli chladní, ale naopak aby jim byli nápomocní. V roce 1871 založil také Spolek na podporu chudých studentů gymnázia, kde byl největším podporovatelem samozřejmě Jirsík.¹⁰⁷ Další spolek, který Jirsík založil, byl roku 1871 Spolek pro vydržování ústavu hluchoněmých, z jehož darů byl spolek schopný fungování.

Jedním z nejvýznamnějších spolků Českých Budějovic je bezesporu *Beseda českobudějovická*. Dne 8. 9. 1862 byl založený prozatímní výbor Besedy českobudějovické a byly vypracovány její stanovy. Předsedou spolku byl zvolen Vendelín Grünwald, který se podílel na činnosti Slovanské lípy. Beseda českobudějovická byla založená s úkolem politicky, hospodářsky i kulturně povznést české obyvatelstvo v Českých Budějovicích. Prosazovala vznik českého nižšího gymnázia, angažovala se při založení Záložny českobudějovické roku 1864, kde se protektorem stal Jan Valerián Jirsík, a z její iniciativy vznikl roku 1864 první český list *Budivoj*.

Roku 1868 byla zahájena výstavba besední budovy v ulici Na Sadech. Ta byla slavnostně otevřená o dva roky později, této události se účastnili nejen jihočeské vlastenecké spolky, ale také zástupci německého kulturního života. Beseda českobudějovická byla po dlouho dobu určujícím prvkem pro život

¹⁰⁷ Srov. HŮLKA, J. Církevní řády, bratrstva a spolky v diecési česko-budějovické. MALINA, Tomáš. Jan Valerián Jirsík - pastýř dvojjazyčného kraje, s. 13

místní české společnosti. Tento spolek nejen zajišťoval významné slavnosti, ale podporoval také vznik dalších českých spolků a sdružení.¹⁰⁸

Dalším významným spolkem Českých Budějovic je bezesporu *Matice školská*, která byla založena roku 1872 na podnět Augusta Zátky. Místopředsedou spolku se stal Antonín Skočdopole, profesor bohosloví v biskupském semináři, jednatelem byl August Zátka. Základním posláním spolku se stalo zřizování, vydržování a podporování obecných a později i měšťanských a reálných škol, ve kterých byl jako vyučovací jazyk ustanoven jazyk český, a to v Českých Budějovicích i okolí. Dále pak zakládání opatroven. Spolek dal zřídit a nadále financoval první českou chlapeckou školu obecnou v Českých Budějovicích a od roku 1882 založil devět opatroven.

Spolek se také podílel na vydržování dívčí školy Kongregace Školských sester de Notre Dame u sv. Josefa, tří pokračovacích škol, průmyslové, kupecké a dívčí školy spolku Ludmila. Matice školská dále napomáhala též při zřizování českých škol v Rudolfově, Dobré Vodě a v Českém Vrbném a opatrovny v Suchém Vrbném.¹⁰⁹

6.2.3 KONGREGACE ŠKOLSKÝCH SESTER DE NOTRE DAME

Vedle slovní a morální podpory vzdělávání na území českobudějovické diecéze se Jirsík zasadil také o zajišťování a zlepšování školství a jeho institucí v diecézi. Pozval do českobudějovické diecéze Kongregaci Školských sester de Notre Dame. Ty sídlily od roku 1853 v bývalém minoritském konventu v Horažďovicích.

Do Českých Budějovic povolal sestry Jirsík roku 1871 a pověřil je vedením ústavu pro hluchoněmé. Dále pak sestry vedly první českou obecnou dívčí školu ve městě, kterou školské sestry otevřely v kongregačním

¹⁰⁸ Srov. STRNAD, R. 75 let Českobudějovické Besedy 1862-1937. s. 20

¹⁰⁹ Srov. MAYSL, A. Třicet let činnosti Matice školské v Č. Budějovicích: 1872-1902, s. 4-10
SAK, Robert. Sto let budovy základní školy v ulici Matice školské v Českých Budějovicích 1901—2001, s. 5-12

domě U Svatého Josefa v ulici Na Sadech. Zároveň s ní zde od roku 1871 provozovaly i šicí školu a to až do roku 1931. V následujících letech postupně otevřely opatrovnu, respektive mateřskou školu (1882), dívčí penzionát (1885), měšťanskou dívčí školu (od 1902), ženský učitelský ústav (1904—1942) a dívčí gymnázium (1945—1948). Zároveň zajišťovaly vedení domácnosti v biskupském semináři (1884—1950) a ve studentském semináři U Svatého Václava (1875—1950). Úměrně tomu se zvyšoval i počet řeholnic: 1871 ve městě působilo 11 školských sester (i novicek), 1900 jich bylo již 43 a ve 30. letech jejich počet pravidelně přesahoval číslo 60. V roce 1991 se školské sestry vrátily do Českých Budějovic, kde v restituci získaly zpět kongregační dům v ulici Na Sadech a od září 1993 zde vedou Církevní mateřskou školu U Svatého Josefa.¹¹⁰

6.2.4 PIARISTÉ V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Piaristé působili v Českých Budějovicích od roku 1762 do roku 1871. Jejich pedagogické působení bylo natolik věhlasné, že se českobudějovická městská rada rozhodla roku 1755 piaristy povolat na nově zřízené gymnázium. Do roku 1761 probíhala s piaristy jednání o podmínkách jejich působení a zároveň se Českobudějovičtí snažili získat souhlas z Vídně a zemských a církevních úřadů, aby mohla být v Budějovicích založena piaristická kolej.

Koncem roku 1761 pak přijel do Českých Budějovic první představený a začátkem dalšího roku dorazili do města další piaristé a nová kolej byla slavnostně otevřena. Nakonec působila piaristická kolej v Českých Budějovicích až do roku 1871. Do té doby zde piaristé otevřeli nebo spravovali nejenom učitelský ústav a filozofický ústav, ale také nižší a vyšší gymnázium a městskou školu. Nové školské reformy, nedostatek financí a neshody s městskou radou nakonec vedly roku 1871 k odvolání piaristů z Českých Budějovic.¹¹¹

¹¹⁰Srov NOVOTNÝ M. Kongregace Školských sester de Notre Dame, dostupné na: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/kongregace-skolskych-sester-de-notre-dame>

¹¹¹ Srov. ZEMEK, M. et al. Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950, s. 74, 108—124.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo shrnout poznatky o výchově a vzdělávání v době episkopátu Jana Valeriána Jirsíka v Českých Budějovicích, tedy od roku 1851 do roku 1883. Zmapování školství té doby, prozkoumání tvorby Jirsíka a jeho činů na poli výchovy a vzdělávání a jeho myšlenek, které věnoval výchově a vzdělávání. Myslím, že tento cíl jsem naplnila. Klíčovým bodem této práce bylo nalezení Jirsíkových myšlenek a jeho názorů na výchovu a vzdělávání v dostupné literatuře. Zajímala mě především Jirsíkova publikační tvorba v Ordinariátních listech, kde Jirsík během svého episkopátu nejčastěji zaznamenával svoje myšlenky a názory, o které se chtěl podělit s širokou veřejností své diecéze.

Do roku 1848 bylo školství na našem území ve velmi špatném stavu a až revoluční rok 1848 odhalil nutnou reformu vzdělávání. Jirsík se již před započítím svého episkopátu angažoval na poli vzdělávání ať již literární tvorbou nebo svou vlastní pedagogickou činností. Od své pedagogické tvorby se sice odklonil v době, kdy přišel do Prahy, protože byl zaměstnán politickou situací a teologickou tvorbou, ale po příchodu do Českých Budějovic se začal věnovat nejen myšlenkám o výchově a vzdělávání, ale pustil se také do podpory vzdělávání ať už finančními příspěvky, které hojně dával na školy nebo podporou spolků, které zakládaly vzdělávací ústavy. Ale i on sám zakládal vzdělávací ústavy nebo k jejich zakládání dával podnět. Doba po roce 1848 byla velmi nakloněná zakládání českých škol a podpoře českého jazyka ve školství obecně. Politická situace tomu ze začátku sice nijak příznivá nebyla, ale nálada českého obyvatelstva byla velmi pronárodně laděná.

Jirsík se vždy prezentoval jako biskup obou národů, které České Budějovice obývali, teda jako biskup Čechů i Němců. Ovšem svým srdcem byl vždy Čech a vlastenec. Zakládání a podporu českých škol a spolků ale obhájoval tím, že jen chce zrovnoprávnit oba národy ve městě a dát všem dětem stejné šance na to, aby si díky lepšímu vzdělání, které bylo pro české děti v Budějovicích nedostačující, našli slušné zaměstnání. Jirsík ovšem nepodporoval jen vzdělání u majetných rodin, které si mohly dovolit posílat své

děti na studia. Chtěl rozšířit vzdělání na co nejširší vrstvy obyvatelstva, a proto řešil také sociální otázku vzdělávání dětí. Založil spolek na podporu chudých studentů a zasazoval se o to, aby bylo studium dostupné i dětem z nemajetných rodin. V těchto ohledech byly Jirsíkovy názory velmi pokrokové a dalo by se říct i nadčasové.

Politická situace a Němci žijící na území Českých Budějovic ovšem nebyli Jirsíkovi a jeho podpoře českých škol a české části obyvatelstva nijak nakloněni a do jeho cesty za kvalitní a dostupnou možností vzdělání pro Čechy jeho diecéze mu kladli nemalé překážky, které se vyhroutil až v osobní nesnášenlivost a opovrhování biskupem na veřejnosti. To Jirsíka bezpochyby trápilo, jak se svěřoval v dopisech svému příteli. Ovšem dokladem toho, jak moc Jirsíkovi leželo na srdci vzdělání Čechů, jsou činy, ze kterých největším bylo ustavení prvního českého gymnázia v Českých Budějovicích, dále pak podpora spolků jako byly Matice školská, kongregace Školských sester a dalších, které podporovali vzdělávání. Jirsík ovšem nepodporoval jen vzdělávání dětí a mladistvých, ale zasloužil se také o vzdělávání dospělých.

Jirsíkovy názory na školství se nezměnily ani po usednutí Jirsíka na biskupský stolec, byly však do značné míry ovlivněny politickou situací, která v zemi panovala. Jirsík byl neustále zapálený pro vzdělávání a jeho působení se rozrostlo na všechny vrstvy obyvatelstva (zakládání škol, podpora finanční i morální). Jirsík docházel také do škol dohlížet na zkoušení studentů, a pokud bylo třeba, tak ve školách i přednášel. Nebál se přijít mezi děti a mluvit s nimi a tím je dále motivovat ve vzdělávání a získávání nových poznatků a i když nadále nevydával pedagogická díla, šířil knihy i další literaturu mezi všechny vrstvy obyvatelstva.

Vzhled k tomu, že o Jirsíkovi jako o pedagogovi a jeho myšlenkách, které věnoval výchově a vzdělávání je napsáno jen velmi málo, mohla jsem čerpat často jen z dostupné literatury, jako byly Jirsíkovy životopisy. Tato literatura je ovšem v dnešní době již nedostačující, proto si myslím, že by bylo třeba napsat toho o Jirsíkovi a jeho myšlenkách, které zasvětil vzdělávání mnohem více, ovšem jinou formou, než jen sumarizací jeho činů. Touto prací jsem se snažila na otázky, které vyvstávají kolem Jirsíka jako pedagoga alespoň částečně odpovědět. Doufám, že tato otázka neupadne v zapomnění a že se této

problematice bude i nadále někdo věnovat a prohloubí téma, které tato práce otevřela.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné zdroje:

Atlas škol okresů: České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Pelhřimov, Písek, Prachatice, Strakonice, Tábor. Brno ; České Budějovice : P.F. Art, 1997. 76 s. Compendium scholarum. ISBN 80-902041-9-8.

BĚLINA, P.; HLAVAČKA, M.; TINKOVÁ, D. *Velké dějiny zemí Koruny české., 1792-1860. 1. Vyd. Svazek XI. a. Praha; Litomyšl: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-347-8.*

BERAN, J. *Gabriel Schneider: zakladatel Kongregace chudých Školských sester de Notre Dame v Čechách. Horažďovice: Kongregace chudých Školských sester de Notre Dame, 1931. ISBN nevedeno.*

BRČÁKOVÁ, J. *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1905-1920: diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Miroslav Novotný.*

ČEŠKA, R. *Adresář města Čes. Budějovic 1933. České Budějovice: Nákladem insert. a reklamní kanceláře Frant. Klímy, 1933. ISBN nevedeno.*

DROBIL, E. *Národní školství v pohraničních okresech jihočeských: historicko-statistický nástin. České Budějovice: Emanuel Drobil, 1928. ISBN nevedeno.*

HOFFMANN J. *Studentský Seminář v Českých Budějovicích / k pětadvacetiletému jubileu trvání jeho sepsal Josef Hoffmann. V Budějovicích : Tisk biskupské kněhtiskárny Hynka Wolfa, 1878, ISBN nevedeno.*

HŮLKA, J. *Církevní řády, bratrstva a spolky v diecési česko-budějovické. České Budějovice: Nákladem bisk. Konsistoře, 1893. ISBN nevedeno.*

HUŠEK, R. *Priority pastorační činnosti Jana Valeriána Jirsíka*: diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2004. Teologická fakulta, Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Alois Kříšťan.

JAKŠIČOVÁ, D. *Dílo důvěry a lásky: působení Kongregace Školských sester de Notre Dame v českobudějovické diecézi v letech 1853-1948*: rigorózní práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. Filozofická fakulta, Historický ústav. Konzultant Miroslav Novotný.

JAKŠIČOVÁ, D. *"Vezmi dítě a vychovej mi je!": učitelská a výchovná činnost Kongregace Školských sester de Notre Dame v Českých Budějovicích v letech 1871-1950*: diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2003. Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Miroslav Novotný.

KADLEC, J. *Jan Valerián Jirsík: biskup českobudějovický*. 1. vyd. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1993. ISBN 80-901602-0.

KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. Praha: Zvon, 1991, ISBN 80-7113-004-4.

KOTILOVÁ, K. *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1920-1948*: diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Miroslav Novotný.

LORMAN, J.; TINKOVÁ D.; SVOBODA R. *Post tenebras spero lucem: duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. Vyd. 1. Praha: CASABLANCA, 2009, ISBN 978-80-903756-6-6.

MALINA, T. *Jan Valerián Jirsík - pastýř dvojjazyčného kraje*. České Budějovice: Jihočeské centrum vzdělávání pedagogů, 1993, ISBN neuvedeno.

MARTÍNEK, Z. *Založení piaristické koleje v Českých Budějovicích*. In: *Jihočeský sborník historický 1981*. České Budějovice 1981, roč. 50, č.1, s. 17—23.

Matice školská v Čes. Budějovicích, její vzor a její pokračovatelé. V Č. Budějovicích: Nákladem Matice školské, 1925, ISBN neuvedeno.

MAYSL, A. *Třicet let činnosti Matice školské v Č. Budějovicích: 1872-1902.* V Č. Budějovicích: Albert Maysl, 1902, ISBN neuvedeno.

NOVOTNÁ, R. *Pedagogické myšlení Jana Valeriána Jirsíka v letech 1826-1843: diplomová práce.* České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014. Teologická fakulta. Vedoucí práce Rudolf Svoboda.

NOVOTNÝ, M. *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech: od středověkých počátků do současnosti.* Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006, ISBN 80-7040-883-9.

NOVOTNÝ, M. *Děti státu. Školství v českých zemích mezi reformou a tradicí.* In LORMAN, J., TINKOVÁ, D. (eds): *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství.* Praha: Cassablanca, 2009 ISBN 978-80-903756-6-6.

Památce biskupa Jana Valeriána Jirsíka. V Českých Budějovicích : Nákladem Svépomoci hluchoněmých, 1926, ISBN neuvedeno.

RADA, F. *Když se psalo c.k.: ze života Českých Budějovic na počátku století.* 1. vyd. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1965, ISBN neuvedeno.

RANDÁK, J., SOCHA, J. *Lidové prostředí jako objekt osvícenské disciplinace.* In LORMAN, J., TINKOVÁ, D. *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství.* Praha : Cassablanca, 2009 ISBN 978-80-903756-6-6.

REBAN, K. *Jan Valerián Jirsík: obnovený obraz ku padesátému výročí smrti Jirsíkovy.* V Českých Budějovicích: Nákladem Českého tiskového spolku, 1933. Vzdělávací knihovna "Hlasu lidu" v Českých Budějovicích ; roč. 4., č. 1. ISBN neuvedeno

SAK, R. *Sto let budovy základní školy v ulici Matice školské v Českých Budějovicích 1901—2001*. V Českých Budějovicích: Základní škola v ulici Matice školské, 2000, ISBN 80-238-5943-9.

SKŮPOVÁ, V. *Život a dílo českobudějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka*: diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1994. Pedagogické fakulta, Katedra historie. Vedoucí práce Robert Sak.

STRNAD, R. *75 let Českobudějovické Besedy 1862-1937*. České Budějovice: Nákladem vlastním, 1937, ISBN neuvedeno.

SVOBODA, R. *Arnošt Konstantin Růžička: josefinista na českobudějovickém biskupském stolci*. 1. vyd. Středoevropské dějiny sv. 4. České Budějovice: Jih, 2011, ISBN 978-80-86266-57-2.

SVOBODA, R.; NOVOTNÁ, R. *Jan Valerián Jirsík a jeho pedagogické dílo „Škola nedělní“*. Příspěvek k tradici českého církevního školství, in: Jaroslav Coranič (ed.), *Církev v dějinách křesťanstva na Slovensku*, Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2014.

SVOBODA, R., WEIS M. a ZUBKO M. *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století*: sborník příspěvků z vědecké konference, konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity, 23. února 2006. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2006, ISBN 80-7040-900-2.

VEBER, T. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář a diecézní teologický institut v letech 1850-1885*: diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2004. Teologická fakulta, Katedra církevních dějin a patristiky. Vedoucí práce Martin Weis.

ZEITHAMMER, L. M. *České Budějovice a okolí: přírodní, národohospodářské, kulturní a národnostní poměry, dějiny jakož i staré stavitelské a jiné památky*. České Budějovice: Leopold M. Zeithammer, 1904, ISBN neuvedeno

ZEMEK, M. et al. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*.
Prievidza: Scholae Piae, 1992, ISBN 80-85716-02-X.

Prameny:

Erlaß des bischöflichen Ordinariates von Budweis an den Klerus der Diöcese.
[Budweis] : Druck von M. Zdarssa's Erben, 1852-1870. sv.

Ordinariátní list Budějovické diecése. V Českých Budějovicích : Tisk bisk.
knihtiskárny Jana Krupičky a spol, 1871-1881. sv.

Elektronické zdroje

JIRSÍK, J. V. *Jan Valerian z Božího milosrdenství a z milosti apoštolské stolice biskup*, [online]. Česko-Budějovický, ..., ČKD, 1852/1, 2014 (cit. 2014-12-26)
dostupné na www:
<<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=13779>>.

LAZAROVÁ, S. *Světcí a svědci: Jan Valerián Jirsík*, [online]. 1996-1014 (cit. 2014-7-20)
dostupné na www:
<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123417216-svetci-a-svedci/209562211000001-jan-valerian-jirsik/>>.

MORKES, F. *Učitelé a školy v proměnách času (Pokus o základní chronologii 1774-1946)* [online]. Plzeň, 1999. (cit. 2014-10-28) Dostupné na:
<<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1092/POLITICKE-ZRIZENI-SKOLSKE-Z-ROKU-1805.html/>>.

NOVOTNÝ M. *Kongregace Školských sester de Notre Dame*: [online], 1998-2014 (cit. 2014-11-6) dostupné na: <<http://encyklopedie.cbudejovice.cz/clanek/kongregace-skolskych-sester-de-notre-dame>>.

PODLAHA, A. *K životopisu Jana Valeriana Jirsíka*. (1 - 2): [online], 2012 (cit. 2015-1-12) dostupné na: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=29103>>.

ŠKOLA PRO SLUCHOVĚ POSTIŽENÉ - ČESKÉ BUDĚJOVICE, *Historie školy*: [online], dostupné na www: <<http://www.sluchpostcb.cz/historie-skoly/>>.

ABSTRAKT

Jan Valerián Jirsík a jeho přínos do výchovy a vzdělávání v Českých Budějovicích

Klíčová slova: Jan Valerián Jirsík, školství, 19. století, pedagogické myšlení, vzdělávání

Tato diplomová práce se zabývá tématem výchovy a vzdělávání v Českých Budějovicích v čase Jana Valeriána Jirsíka a jeho přínosem v této oblasti. Cílem práce je zmapování situace ve školství v Českých Budějovicích v době, kdy byl biskupem českobudějovické diecéze Jan Valerián Jirsík a nalezení jeho myšlenek a názorů na výchovu a vzdělávání. Do práce je zařazen kontext doby a situace v Českých Budějovicích v době Jirsíkova episkopátu. Nejprve je v práci popsáno školství před příchodem Jirsíka do Českých Budějovic a kořeny myšlení Jana Valeriána Jirsíka. Pak následuje politická a kulturní situace a poměry v Českých Budějovicích před nástupem Jirsíka na biskupský stolec. Další kapitola se zabývá školstvím v době Jirsíkova episkopátu a na závěr jsou zmapovány činy, kterými se Jirsík zasadil o zkvalitnění výchovy a vzdělávání v Českých Budějovicích a samotné jeho myšlenky týkající se školství té doby, které byly otištěny především v Ordinariátních listech.

ABSTRACT (ABSTRAKT V ANGLIČTINĚ)

Jan Valerián Jirsík and his contribution in education in České Budějovice

Key words: Jan Valerián Jirsík, education, 19th Century, pedagogical thinking

This diploma thesis deals with methods used in education and upbringing in České Budějovice during the times of Jan Valerián Jirsík and with his contribution in this area. The goal of this thesis is to map the situation in education sector in České Budějovice during the times of episcopate of J. V. Jirsík and finding his ideas and opinions on upbringing and education. The context of the times and situation in České Budějovice is also part of this thesis. Education system used before the times of J. V. Jirsík approach to České Budějovice and basis of his thinking are described at the beginning of the thesis. This is followed by explanation of political, cultural and social situation in České Budějovice during the episcopate of J.V. Jirsík and the thesis is concluded with acts map that led to the quality of upbringing and education improvement in České Budějovice and with his ideas about education system in his times, which were published mainly in Ordinariátní listy.